

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра української літератури

**ПОЕЗІЯ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ТЕМАТИКА, ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ТА
ПРОВІДНІ МОТИВИ**

Дипломна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка VI курсу,

601 групи

заочної форми навчання

спеціальності 014.01

«Середня освіта (українська
мова та література)»

Дем'янів Уляна Анатоліївна

Науковий керівник: доцент, к. філол. н.

Чолкан В. А.

Рецензент: _____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №_____

від «_____» _____ 2021 р.

Зав. кафедри _____ Мальцев В. С.

Чернівці – 2021

АНОТАЦІЯ

Дем'янів Уляна

Поезія Оксани Забужко: тематика, художні образи та провідні мотиви.

У роботі розглянуто життя та творчість відомої сучасної письменниці Оксани Забужко. Перший розділ включає етапи становлення та входження Оксани Забужко в українську літературу та феномен сучасної української жіночої поезії. У наступних трьох розділах описуються та аналізуються чотири відомі її збірки, а саме: «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп» та «Новий закон Архімеда». Основна увага у роботі зосереджена на тематиці поезії Оксани Забужко, художніх образах і провідних мотивах. Простежуються символи та особливості побудови поезії. У четвертому розділі присутній порівняльний аналіз двох збірок: «Автостоп» і «Новий закон Архімеда». П'ятий розділ присвячений аналізу методики вивчення сучасної постмодерністської літератури в 11 класі школи на прикладі творчості Оксани Забужко.

Ключові слова: поезія, Оксана Забужко, збірки, художні образи, символи, провідні мотиви, композиція, аналіз, творчість, постмодернізм.

SUMMARY

Demianiv Uliana

Poetry of Oksana Zabuzhko: themes, artistic images and leading motives

The life and work of the famous modern writer Oksana Zabuzhko are considered in the work. The first section includes the stages of Oksana Zabuzhko's formation and entry into Ukrainian literature and the phenomenon of modern Ukrainian women's poetry. The next three sections describe and analyze four well-known collections of it, namely: «May Hoarfrost», «Conductor of the Last Candle», «Hitchhiking» and «Archimedes' New Law». The main attention in the work is paid to the theme of Oksana Zabuzhko's poetry, her artistic images and leading motives. Symbols and features of poetry construction are traced. In the fourth section there is a comparative analysis of the two collections «Hitchhiking» and «The New Law of Archimedes». The fifth section is devoted to the analysis of methods of studying modern postmodern literature in the 11th grade of the school on the example of Oksana Zabuzhko's work.

Key words: poetry, Oksana Zabuzhko, collections, artistic images, symbols, leading motives, composition, analysis, creativity, postmodernism.

ВСТУП	5
РОЗДІЛ І. ЖИТТЄВО-ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО	8
1.1. Етапи становлення та входження Оксани Забушко в українську літературу.....	8
1.2. Феномен сучасної української жіночої поезії.....	17
Висновки до І розділу.....	23
РОЗДІЛ ІІ. ДЕБЮТНА ЗБІРКА О. ЗАБУЖКО «ТРАВНЕВИЙ ІНІЙ»: ТЕМАТИКА, ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ТА ПРОВІДНІ МОТИВИ	24
Висновки до ІІ розділу.....	34
РОЗДІЛ ІІІ. ПРОВІДНІ МОТИВИ ТА СИМВОЛИ ЗБІРКИ «ДИРИГЕНТ ОСТАННЬОЇ СВІЧКИ»	36
Висновки до ІІІ розділу.....	50
РОЗДІЛ ІV. ПОЕТИЧНІ ЗБІРКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «АВТОСТОП» І «НОВИЙ ЗАКОН АРХІМЕДА»: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	51
4.1. Зміст та особливості побудови збірки «Автостоп».....	51
4.2. Поетична збірка «Новий закон Архімеда»: загальний огляд та особливості композиції.....	59
Висновки до ІV розділу.....	66
РОЗДІЛ V. ВИВЧЕННЯ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ЗБІРОК ОКСАНИ ЗАБУЖКО «ТРАВНЕВИЙ ІНІЙ», «ДИРИГЕНТ ОСТАННЬОЇ СВІЧКИ», «АВТОСТОП» І «НОВИЙ ЗАКОН АРХІМЕДА»)	68
Висновки до V розділу.....	78
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	92

Актуальність теми. Кардинальні зміни кінця ХХ початку ХХІ століття торкнулися усіх сфер життя цілого світу. Зокрема, це зачепило і літературну сферу в Україні. Процес оновлення української літератури набирає значних обертів.

З початком розквіту української літератури у ХХІ столітті стали відомими нові імена видатних поетів сьогодення. Серед цих літераторів особливе місце займає Оксана Стефанівна Забужко – відома українська поетеса, літературознавиця та публіцистка. Творчість письменниці здобула славу не тільки в Україні, але й у світі, особливо міжнародне визнання здобула О. Забужко в Центральній та Східній Європі.

Творчість Оксани Забужко представлена, прозовими, поетичними, публіцистичними працями, що яскраво репрезентують жіноче життя нашого часу. Відомі критики сходяться на тому, що саме вона започаткувала в українському суспільстві дискусію на тему жінки і жіночності, а в літературі – на тему жіночого письма й жіночих поглядів на сучасний світ. Твори письменниці є зразком формування статевої ідентифікації та гендерних стереотипів. Знання з психології дають письменниці можливість широко розкривати стосунки між чоловіком та жінкою, заглиблюючи читача в національний контекст. Письменниця у своїй творчості розкриває ті питання, на які не можуть дати відповіді інші. Оксана Забужко займає виняткове місце в українській літературі останніх десятиліть завдяки своїм прагненням до справедливості та жіночності. Саме тому критичний огляд творчості Оксани Забужко є, як ніколи, актуальним у наш час.

Актуальність дослідження обумовлена потребою ґрунтовного й об'єктивного аналізу ліричного доробку О. Забужко, зокрема – мовно-образної палітри її поезії.

Творчість Оксани Забужко – багатогранна. Когось вона зачаровує, когось – обурює. Однак ніхто не залишається байдужим.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше поетичну творчість Оксани Забужко розглянуто системно (через призму бачення її тематики, художніх образів та провідних мотивів).

Предмет дослідження – поетична творчість Оксани Забужко.

Об’єкт дослідження – збірки «Травневий іній» (1985), «Диригент останньої свічки» (1990), «Автостоп» (1994), «Новий закон Архімеда» (2000).

Мета наукової роботи – дослідити поетичну творчість Оксани Забужко та її місце в сучасній українській літературі.

Зазначена мета передбачає розв’язання наступних **завдань**:

- описати етапи становлення та входження Оксани Забужко в українську літературу;
- розглянути феномен сучасної української жіночої поезії;
- дослідити тематику, художні образи та провідні мотиви поетичних збірок «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп», «Новий закон Архімеда»;
- розкрити художню концепцію та поетичну майстерність Оксани Забужко;
- з’ясувати роль і місце поетичного доробку Оксани Забужко в сучасній українській літературі;
- описати методiku викладання творчості Оксани Забужко у школі.

Методи дослідження. У роботі застосовано інтертекстуальний підхід до інтерпретації художніх творів, а також використовуються методи порівняльного і систематичного аналізу літературних явищ.

Практичне значення полягає в тому, що матеріали та результати роботи можуть бути використані при читанні лекційних курсів та проведенні семінарських занять із сучасної української літератури у вищих навчальних закладах освіти; при підготовці і проведенні спецсеминарів, що стосуються

поезії постмодерну, а також при написанні наукових робіт, які мають безпосередній стосунок до творчості Оксани Забужко.

Структура виконаного дослідження обумовлена його метою та завданнями. Магістерська робота складається зі вступу, п'ятих розділів, два з яких містять підрозділи, висновків та списку використаної літератури.

Загальний обсяг роботи – 96 сторінок.

Список використаних джерел містить 75 позицій.

РОЗДІЛ I

ЖИТТЄВО-ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

1.1. Етапи становлення та входження Оксани Забушко в українську літературу

Творчість Оксани Забушко вже понад три десятиліття перебуває на «узвишші біжучого літературного процесу» [3, с. 7], привертаючи увагу як читачів, так і літературознавців, серед яких провідне місце займають думки В. Агеєвої, Н. Зборовської, В. Скуратівського та багатьох інших. Творчий талант мисткині поєднує у собі і письменницю, і поетесу, і літературознавицю, і філософиню. Починаючи з 1985 року, ім'я Оксани Забушко стало з'являтися у багатьох виданнях і журналах. Вважається, що саме з цього часу письменниця отримала своїх перших читачів.

Концепція творчості Оксани Забушко опирається передусім на розумінні креаційного акту як сакрального, незалежного від волі людини. Творчість є проривом у позасвідоме, виходом екзистенції в площину трансцендентного осяяння, коли розсунуті стулки відкривають просвіт в інший вимір, в «незнайомий коридор» буття [14, с. 74]. Оксана Забушко – та особистість, яка завжди має відповідь на будь-яке запитання.

Оксана Стефанівна Забушко народилася 19 вересня 1960 року у Луцьку, у сім'ї філологів-україністів, які шанували та передали дочці українські традиції. Саме батьки Оксани прищепили їй любов до філології. Таким чином, майбутня письменниця ще вдома отримала філологічну освіту. Батько готував доньку ще змалку для науки. Школяркою вона писала недитячі вірші, які друкувалися навіть у «Літературній газеті». Оксана мислила філософськими категоріями і була набагато ерудованішою за своїх однолітків. Вона весь час працювала над вдосконаленням свого розумового потенціалу. Мала глибокі знання, бо жила світом книг. У школі завжди трималася самотньо. Репресії проти української інтелігенції, розпочаті у

вересні 1965 року, змусили родину покинути рідне місто та знайти притулок спочатку у Забайкаллі, а згодом переїхати до Києва [12, с. 88].

Творчість Оксани Забужко розпочалася зовсім в юному віці, адже ще у 9 років у неї був перший дебют у ролі поетеси. Навчаючись на факультеті філософії у КНУ ім. Т.Г. Шевченка, майбутня письменниця продовжувала писати, збагачувати особистий досвід і завжди відстоювати свою думку. Продовжуючи навчання в аспірантурі за профілем естетики, поетеса уже готувала свою першу поетичну збірку, яка згодом отримала назву «Весняна акварель». На жаль, збірка отримала багато критики та принесла сім'ї Оксани репресії, після чого у її творчості був застій. Ще одна збірка з'явилася на світ під назвою «Травневий іній» у 1985 році, та через рік поетеса почала свою викладацьку діяльність в академії імені П. Чайковського, де протягом двох років читала естетику та історію культури [17, с. 21].

У 1992 році Оксана Забужко переїхала до штату Пенсильванія (США), де отримала посаду педагога з української культурології, згодом стала викладачем української культури та літератури в Гарвардському і Пітсбурзькому університетах [15, с. 84].

Оксана Забужко – особистість, яка ніколи не приховує правди. Вона завжди критикує українських політиків, говорячи щиро та думаючи про таке недалеке майбутнє. Свою професію письменниці Оксана вважає певною мірою небезпечною та непередбачуваною.

Згодом письменниця все-таки повертається на батьківщину та продовжує свою творчу діяльність. В Україні Оксана Забужко від 1996 року (від часу першої публікації роману «Польові дослідження з українського сексу») лишається найпопулярнішою україномовною авторкою. Крім того, вона написала чимало культурологічних статей та есеїв, що вийшли друком у вітчизняній та зарубіжній періодиці.

Поезія письменниці поєднує два світи: реальний і потойбічний. Авторка у своїх текстах проявляє через власні думки свої тривоги і переживання. Вона завжди викладає на папір те, що відчуває, не намагаючись запропонувати

щось фантастичне, видумане чи надзвичайне. «...Я пишу насамперед для того, щоб отримати успіх у себе, бути самій задоволеною результатом, а це ой як нелегко, бо в мене до себе вимоги гіпервисокі!» – зазначає О. Забужко [30, с. 19].

Оксана Забужко – одна із провідних сучасних поетес. Її творчість – це оригінальний поетичний світ, істотно вибудований за законами асоціативних зв'язків. Тому закономірним явищем є те, що в її творах загострюється інтерес до проблеми взаємодії реальних і художніх часу та простору.

Творчість О. Забужко дає нам можливість зрозуміти та досягнути ознаки постмодернізму, його безпосередній вплив на українського читача, адже не так багато сучасних письменників пишуть про вплив цього явища на українське суспільство. Письменниця, будучи кандидатом філософських наук, не могла залишитись осторонь цього феномену. Тому вона намагається донести до сучасного читача інформацію про вплив постмодернізму на формування особистості в сучасному інформаційному суспільстві. Завдяки творчості поетеси український народ має змогу досягнути сучасну українську літературу та ознайомитися з таким явищем як фемінізм у національній українській культурі. Оскільки багато науковців вважають фемінізм складним і суперечливим явищем, Оксана Забужко робить на цьому значний акцент, приділяючи увагу проблемі розвитку сучасної української поезії.

У 2009 році письменницю було нагороджено орденом княгині Ольги III ступеня (за вагомий особистий внесок в справу консолідації українського суспільства, розбудову демократичної, соціальної й правової держави).

У 2012 р. Оксана Забужко отримала відзнаку «Золотий письменник України». Наступного року письменниця стала лауреатом восьмої літературної премії Angelus-2013 за написання роману «Музей покинутих секретів». Знає багато мов, визнана інтелектуальним лідером свого покоління. Книги Оксани Забужко, що має репутацію феміністки, інтелектуалки та патріотки, видані в 15 країнах світу, а їх загальний тираж перевищив кількість за півмільйона [18, с. 35].

В 2019 році плідна праця Оксани Забужко була відзначена Шевченківською премією, яку вона отримала за написання збірки публіцистики й есеїстики «І знов я влізаю в танк...». Отже у 2019 році Оксана Забужко отримала одну з найпрестижніших премій у номінації «Література, публіцистика, журналістика» і стала лауреаткою Шевченківської премії.

Оксана Забужко – одна з нечисленних українських авторів, яка живе на гонорари від своїх книг, здебільшого виданих за кордоном. Твори сучасної української письменниці перекладені і видані у Болгарії, Італії, Ірані, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Росії, Румунії, Сербії, США, Угорщині, Франції, Хорватії, Чехії, Швеції, Австрії.

Аудиторія письменниці завжди непередбачувана. Поетеса не намагається нав'язати свою діяльність суспільству, вона просто творить, живе та намагається відкрити свою душу, власне бачення для інших. Як відомо, О. Забужко притягує не тільки українських читачів, вона популярна і за кордоном. Поетеса свої твори представляла як для біженців, так і для простих селян на базарі. Вона, можливо, – одна з небагатьох поеток, які об'єднують простий народ, надихаючи його жити з чистими та творчими думками, вбачати у простих речах сенс життя.

Оксана Забужко – дуже креативна. Вона – *self-made woman* (з англ. – жінка, що створила себе сама). Письменниця вважає, що без культури читання немає культури мислення: «Кожна книжка має стільки версій, скільки має читачів, котрі складають в уяві свою історію з прочитаного, проектуючи її на власне життя. Я вірю в книжку. В хороше якісне мистецтво. Неможливе думаюче суспільство без книжки. Від «коефіцієнту читання» в суспільстві залежить, наскільки люди в ньому покладаються на рацію, бачать зв'язок між подіями. Тільки читання формує здатність мислити не кліпами, а утримувати розвиток сюжету в часі і проектувати це на зовнішній світ...» [31, с. 11].

Як письменниця, О. Забужко бачить себе в часовому вимірі між минулим, у якому – її коріння («...в п'ятнадцять років я твердо знала, що мені,

як українському поетові та спасителю нації, вготовано на прийдешнє тортури, розп'яття, а також обов'язкову довічну славу у грядущих поколіннях...»; «...мій особистий письменницький час охоплює відразу два століття – дев'ятнадцяте й двадцяте, або ж, висловлюючись сленгом істориків, вік націоналізму й вік тоталітаризму» [30, с. 19]) і сьогоденням («У літературі панує постмодернізм: її-бо, літератури, золотий вік, як і годиться золотому вікові, лишився позаду, і тепер, чого не торкнись, усе виявляється цитатою» [30, с. 19]; «Замість робитися майстрами часу, ми стали його бранцями» [Там же]).

Ліричну спадщину авторки представлено кількома збірками, виданими протягом 1985 – 2009 рр. Це – «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп», «Kingdom of Fallen Statues», «Новий закон Архімеда». «Вибрані вірші 1980 – 1998», «Друга спроба: Вибране». Їхнім лейтмотивом виступає жіноче начало, через яке авторкою сприймається весь світ. Воно набуває проникливого інтимного звучання, навіть коли йдеться про повсякденні речі.

Окрім поезій, у творчому доробку Оксани Забужко маємо прозові твори, серед яких: «Інопланетянка», «Польові дослідження з українського сексу», «Сестро, сестро», «Музей покинутих секретів» та ін.; філософсько-літературознавчі праці, публіцистичні твори. Письменниця займається і перекладацькою діяльністю, адже українська та англійська мови – не єдині, якими вона володіє.

Фахова культурологиня і філософиня, Оксана Забужко створює есеї та працює в жанрі нон-фікшн, що відомий як художній репортаж, літературна журналістика. Це жанр писемності, що застосовує літературні стилі й засоби для створення фактично точних оповідань.

Письменниця також звертається до української історії ХХ століття. Однією із головних рис письма авторки є націленість не лише на внутрішню аудиторію, але й доступність для західного читача та зверненість до сучасного світу [36, с. 419].

У переліку культурологічних праць («Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу», «Дві культури», «Філософія української ідеї та європейський контекст. Франківський період»), у статтях Оксана Забужко зробила спробу розвинути тези про самостійне піднесення української культури у європейському і світовому контекстах, деконструювати комплекс національної меншовартості, дослідити процеси духовної колонізації України.

Незабаром після виходу у світ «Шевченкового міфу України» (1997 р.) виникла суперечка, яка тривала до початку 2000-них. Проблема полягала у ревізії колоніального спадку у погляді уже не лише на Тараса Шевченка, але й ширше – чи дозволено говорити про українську культуру не тільки у локальному (для українців), але й в загальнолюдському значенні, як це робить Оксана Забужко. На захист авторки та її концепції стали Василь Лісовий, Вадим Скуратівський, Вілен Горський й інші вчені.

Книга «Notre Dame d'Ukraine: Україна в конфлікті міфологій» (2007 р.) була своєрідним шансом відновлення численних дотеперішніх «міфів» про Лесю Українку. В цьому безпрецедентному для нас інтелектуальному бестселері українська історія та культура осмислена через Лесю Українку, жіночу постать, як «Нового», із постколоніальної точки зору. Оксана Забужко також пише про свідомість та роль української шляхти, котру, якщо використати образи Лесі Українки, можна назвати «великопанською» спільнотою [29, с 3].

У 2011 році у світ вийшло видання «Вибране листування на тлі доби 1992 – 2002: із доданими творами, причинками до біографії, коментарями та іншими документами», що презентувало історію багатолітньої дружби одного із найвидатніших мовознавців ХХ-го століття, критика культуролога, провідного еміграційного мислителя, професора Колумбійського університету у Нью-Йорку Юрія Шевельова (1908 – 2002 рр.) та письменниці Оксани Забужко. В книзі, із одного боку, колективними зусиллями автори вимальовують картину 1990-тих років – із їхніми ілюзіями розчарування,

першими відкриттями та кроками, а з іншого – на читача чекає не тільки ближче знайомство із двома визначними культурними постатями, але й цікава інтелектуальна подорож у бурхливому історичному пейзажі зламу віків [14, с. 76].

У 2013 році світ побачило друге, доповнене видання, присвячене 105-тій річниці із дня народження видатного мовознавця.

Книга вибраних есеїв із доробку авторки під назвою «Із мапи книг та людей» вийшла друком в 2012 році. Їх об'єднує тема культурного простору навколо нас. «Бачити», «Писати», «Жити», «Читати» – чотири розділи збірки – умовно об'єднують тексти, написані упродовж 1999 – 2012 років. На «мапі» авторки помічені люди, виставки, книжки, фільми, місця, міста, котрі, з-поміж інших, одночасно можуть послугувати своєрідним культурним олівцем. Адже вони мали формативний вплив на долю Оксани Забужко, формуючи узагальнений портрет сучасної української інтелектуалки. Оповідь від першої особи, тонко переплетений жанровий мікс філософського роздуму, біографії, рецензії й культурологічної розвідки, зробили цю публікацію привабливою для усіх, хто має смак до вдумливого читання [36, 420].

2014 рік відзначився виходом у світ збірки про події минулих двох років під назвою «Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву». Виданням опікувалася Оксана Забужко, будучи авторкою одного із 150 текстів. Збірка відновлює алгоритм Євромайдану із записів українців й об'єднує чисельну кількість думок найрізноманітніших авторів. За задумом Оксани Забужко метою було прослідкувати в хронологічній послідовності перемену настроїв й глибинні психологічні перетворення в українському суспільстві, відобразити колективний портрет «народження нації», яка через кілька місяців пройшла період від мирного протесту до національно-визвольної війни.

Авторка зазначає в передмові: «...Ми вчимося по ходу дії того, на що іншим націям пішли століття. У тому числі – говорити про себе самим: без сторонніх підказок, ні на кого не озираючись...» [25, с. 2].

Оксана Забужко вдало перекладає із англійської й французької мов. Із старофранцузької мови переклала вибрані катрени Нострадамуса, із англійської – вірші С. Плятт й роман П. Сміта «Місто Ангелів», із російської – твір білоруської письменниці С. Алексієвич «Чорнобиль. Хроніка майбутнього». Авторка також є одним з редакторів-упорядників англійської антології «From Three Worlds: New Writing from Ukraine» (1996 р.) й автором книги вибраних есеїв і віршів «A Kingdom of Fallen Statues», котра вийшла в Торонто (Канада) того ж року.

Книжка розмов із варшавською публіцисткою Ізою Хруслінською «Український палімпсест» спершу вийшла польською мовою, та взимку 2013 – 2014 рр. стала для польських еліт вагомим джерелом інформації про Україну, допомігши визначитися із політичною підтримкою Майдану.

За книгою есеїстики Оксани Забужко «Хроніки від Фортінбраса» (2001 р.) знято однойменний фільм режисера Оксани Чепелик. Вистави за творами авторки показують на театральних сценах України, Європи та Північної Америки. Поезії Оксани Забужко покладені на музику багатьма закордонними, а також і українськими композиторами. На вірші письменниці написані кілька ораторій й опера «Клітемнестра» (композитор Вірко Балеї). В Україні п'ятий концертний альбом «Дорога із скла: LIVE» відомого українського гурту «Тельнюк: Сестри» написаний здебільшого на вірші Оксани Забужко.

У 2015 році Радіо «Влтава» у Чехії (Прага) підготувало театралізовану аудіоверсію твору «Музей покинутих секретів» (драматичний цикл з 15 передач). Творчість Оксани Забужко відзначена численними преміями й нагородами, з-поміж яких: «Мистецькі вершки – 1996», Фонду ім. Гелен Щербань-Лапіка (1996), Global Commitment Foundation (Фонду Всесвітнього Зобов'язання) (1997) – за вірші із книжки «A Kingdom of Fallen Statues»,

Фундації Ковалевих (1997) – за повісті «Я, Мілена», та «Інопланетянка», Департаменту культури м. Грац (2002); Перша премія із літератури Союзу Українок Америки й премія фундації Тетяни й Омеляна Антоновичів, Гран-прі Всеукраїнського рейтингу «Книжка року – 2008» (усі нагороди 2008) – за книгу «Notre Dame d'Ukraine»; Літературна премія Східної і Центральної Європи «Ангелус» (Польща) (2013) – за «Музей покинутих секретів». Також роман «Музей покинутих секретів» посів перше місце у Всеукраїнському рейтингу «Книжка року – 2010» у номінації «Красне письменство».

Авторка стала трикратним лауреатом премії журналу «Корресподент» в номінації «Краща українська книга року» – за вихід у світ видань «Let My People Go» (2005 р.), «Notre Dame d'Ukraine» (2008 р.) і «Музей покинутих секретів» (2010 р.).

У 2015 році Оксана Забужко стала лауреатом Всеукраїнської премії «Жінка III тисячоліття» у номінації «Рейтинг», а в 2018 – отримала Відзнаку Блаженного Священномученика Омеляна Ковча.

У 2016 році у світ вийшла книга вибраних текстів письменниці, що були написані впродовж 2012 – 2016 років. Видання «І знов я влізаю в танк...» вмістило інтерв'ю, статті, спогади й есеї. У передмові Оксана Забужко написала, що це книжка про війну. Лише не про ту, з кров'ю та залізом, що із зими 2014-го прийшла на терени нашої землі, але про «гібридну», «інформаційну» або «психологічну». Саме вона і є важливою тотальною, а «залізо і кров» – тільки її похідною: додатком, що на наших очах неухильно редукується до атавізму. І тому до неї ми виявилися драматично не готові. Авторка говорить: «Можна сказати, що це авторський «портрет доби» – дискретний, змонтований з різних текстів... Можна сказати, що це історія моєї персональної війни – досі не конче видимої чи зрозумілої українському читачеві. А ще можна трохи перефразувати класика, сказати, що «історія моєї війни є частина історії війни моєї батьківщини» [45, с.136].

Отже, творчість Оксани Забужко розкриває її світобачення. На аркушах паперу авторка ніби проживає власне життя, моментами повертаючись у своє

дитинство. Оксана Стефанівна у своєму житті не стомлюється впродовж багатьох років наголошувати, що нам життєво необхідно культивувати, вирощувати, плекати справжню українську інтелектуально-аристократичну еліту.

1.2. Феномен сучасної української жіночої поезії

Поетичний талант сам по собі – явище дивовижне, але він стає більш чарівним, коли ним володіє жінка. Справедливо, що поезію не слід ділити на чоловічу та жіночу. Але все ж таки існує світ образів і думок, створений талантом і натхненням жінки.

Місце жінки серед чоловіків завжди було неоднозначне та сприймалося подвійно. З теологічної точки зору, жінка – прародителька гріха, з вини якої людство втратило рай. Проте суспільство не може розвиватися гармонійно, якщо в ньому принижена чиясь роль, тим паче роль жінки. Відомо, що становище жінки в суспільстві є показником того, наскільки держава цивілізована.

Образ жінки назавжди пов'язаний з материнством, Богородицею, Венерою, музою та господинею. У світі з появою фемінізму деякі особливості жіночої ролі руйнуються, і ці соціальні зміни не могли не вплинути на літературну творчість загалом та жіночої зокрема.

Питання про роль жінки в літературі та мистецтві виникло приблизно в першій половині XIX століття, але найінтенсивніша дискусія належить до кінця XIX – початку XX століття. На той час питання існування жіночої літератури заперечувалося.

Жіночу літературну творчість критики того часу оцінювали як пародію на чоловічу (яка вважалася нормою) і надавали їй другорядного значення. Актуальною була думка про те, що література не може ділитися на «жіночу» та «чоловічу», вона може бути або «хорошою», або «поганою». Проте жінки не могли залишатися осторонь тих громадських і культурних змін у

суспільстві, які хвилювали чоловіків. Саме в ХХ столітті жіноча література і в Україні почала набирати обертів, активно заявляли про себе українські жінки-поетеси, вони змінювали ставлення до своєї творчості та українського літературного дискурсу. Поступово ставлення до української жіночої творчості змінюється на захоплення нею.

Українська література зламу тисячоліть має принципово новий характер: відбулося переосмислення естетичних цінностей попередніх поколінь, неприйняття соцреалістичного канону, можливим став розвиток власної, націєтворчої літератури, утвердження її самобутності. Можемо із упевненістю говорити, що сучасна українська література впевнено виходить на нові жанрово-стильові рубежі, вимагаючи від митців не тільки нового світовідчуття, а й нових форм зображення реальності, тем, нових виражальних засобів.

На сьогодні можна говорити про те, що спірне питання про жіночу літературу викликає велику кількість досліджень, присвячених їй. Так, жіноча літературна творчість є предметом робіт В. Агеєвої, Н. Зборовської, Г. Рижкової та ін.

Жіноча літературна творчість являє собою складний й неоднозначний феномен, проте немає сумнівів, що сучасний художній процес розвивається дуже динамічно. Саме жіночі тексти виразніше й яскравіше відображають актуальні теми та проблемні моменти в українській літературі. Тут слушною видається думка Г. Улюри про те, що жінки-прозаїки – знакове і здебільшого передбачуване явище, обумовлене специфікою сучасного літературного процесу, як постколоніального етапу розвитку національної літератури [69].

Однією з яскравих письменниць кінця ХХ – початку ХХІ ст., чия творчість стала прикладом нівеляції посередніх характеристик сучасного літературного процесу та зразком перетворення маргінального феміністичного дискурсу на провідну ідейно-мистецьку платформу, є Оксана Забужко. Жіночий художній дискурс авторки за своїми іманентними особливостями вповні передає соціально-культурний контекст епохи,

відповідаючи її запитам та трансформуючи вічні теми без обмежень, стереотипів, приписів. Твори письменниці набувають нової інтерпретації філософське осягнення часу та простору, розуміння людської свободи, відчуття сакральності буття. Жіночність є одним із основних мотивів творчості письменниці.

Самобутня поетична творчість Оксани Забужко – яскраве, непересічне явище в історії сучасної української літератури. Феномен її особистості неможливо переоцінити. Вперше лірика сучасної жінки змусила привернути до себе увагу наукового світу, а також поціновувачів справжнього таланту.

«Жіноча література» є багатогранним явищем. Так, дехто з письменників сміливо говорить про цей аспект у своїх працях. Дехто вважає поділ на жіночу і чоловічу прозу недоречним, адже він є дещо проблематичним. Жінці потрібно відстояти своє право, треба довести своє вміння бути мужньою – таку ідею, окрім іншого, відстоює і Оксана Забужко. Це може досягатися не тільки через тематику, систему образів (війна, кров, смерть, відвага), але й за допомогою синтаксичних засобів і ритму.

І сьогодні жінка залишається жінкою, тонко відчуваючи, закоханою і певною мірою залежною від свого чоловіка. У цьому виявляється модель творчості жінок сучасного часу, саме жіночого погляду на основні теми, які порушуються в ліриці. Сучасні поетеси приділяють увагу не вишуканості форм, а щирості почуттів. Ці дві непримиренні сторони: чоловіча мужність і романтична жіночність нерідко поєднуються у сучасній українській жіночій літературі.

Важливим залишається той факт, що відмінною рисою вітчизняного культурного простору є відставання критичного дискурсу від появи художніх текстів. Проте феномен творчості О. Забужко привернув увагу великої кількості дослідників, а в умовах неймовірної популярності текстів та особистості письменниці тяжко віднайти літературознавця, який залишався б байдужий до її творів; думки дослідників в оцінці її робіт часто діаметрально протилежні, проте всіма визнається той факт, що український літературний

простір зазнав значних змін з моменту появи роману О. Забужко «Польові дослідження з українського сексу» (1996) [15, с. 85]. Саме проза письменниці проявляє жіночий аспект у її творчості. Так, Оксана Забужко розглядає у своїх творах жінку як певний феномен, який має своє бачення, свої думки та переживання. Вона описує не сентиментальні жіночі речі про велику любов чи жіночі капризи, але розкриває внутрішній світ жінки, її багатогранність.

«Польові дослідження з українського сексу» – роман-провокація, роман-скандал, «Біблія українського фемінізму». Цим твором О. Забужко підірвала традиційні норми, порушила межі дозволеного жінці-автору. Зрештою, її роман ознаменував собою початок нової епохи в розвитку українського жіночого письма, змінивши його образ. З цього моменту в українському літературному контексті чітко зазвучав жіночий голос, який відкрито заговорив про труднощі гендерного самовизначення, про проблему національної ідентичності та постколоніального мислення в сучасному українському суспільстві.

П. Павлюк у своєму інтерв'ю пророкує цьому роману на десятиліття вперед долю центру уваги гуманітарних наук, оскільки за рівнем своєї масштабності, багатосюжетності, багатоголосся, глибини проникнення в душу людей, в трагедію покалічених доль та історичну травму української нації твір на сьогодні залишається унікальним [55, с. 70].

О. Забужко підкреслює: «...В історії є речі, яких ми ніколи не дізнаємося. Із цим знанням треба жити, бути свідомим того, що далеко не всі із «покинутих» секретів будуть розкопані». Така «засекреченість» української історії стає перепорою на шляху до національного самовизначення. На думку О. Забужко, національна ідея є домінуючою в ідеології українського фемінізму. «Два головних дискурси – жіночий та національний – тісно переплетені у «Польових дослідженнях ...». Як дві клітки, дві в'язниці – жіночо-національної залежності та безвихіддя» [39, с.37].

Поява терміну «жіноче письмо» нерозривно пов'язана з іменами французьких літературознавців Ксавера Готьє і Елен Сіксу. У своїх роботах вони надали своєрідного бачення проблемі жіночої творчості. Пізніше в американській літературній критиці це явище отримає більш детальний розгляд, а термін набуде нового звучання – «women's writing». Українське літературознавство стало активно і плідно займатися вивченням «жіночого письма» тільки з 90-тих років ХХ століття. Підвищений інтерес був обумовлений поглибленим вивченням праць із теорії фемінізму.

Проблемі визначення «жіночого письма» присвячена стаття В. Агеєвої «Жіноча проза: теоретичні засади визначення та класифікація», в якій авторка вказує на біологічну статеву ознаку того, хто пише твір, як на основний параметр виділення жіночої прози [2, с. 23].

Г. Улюра вважає жіночою ту прозу, яка написана жінками. «Жіноча література – це художні твори, створені жінками. Отже, жіноча література вміщує різні за жанром, стилем, мірою таланту, видом та впливу на літературний процес тексти, котрі поєднані одним єдиним» Так, дослідниця слушно зауважує, що єдиним недоліком терміну «жіноча література» є його використання в якості оціночної категорії. «Жіноча проза» володіє певними специфічними рисами, що, власне, і дає можливість виділяти її як окремий пласт літературного процесу [69]. Гендерний аспект «жіночого письма» вміщує в собі такі риси, як, наприклад, жанровий синкретизм, особлива відкрита структура тексту, підвищена діалогічність, підкреслений натуралізм у зображенні жіночої фізіології, руйнування тимчасово-просторових рамок.

Дуже вдалим видається спостереження теоретика жіночого руху Г. Рижкової про те, що український фемінізм має загальнонаціональну соборну концепцію, яка відбивається в творах українських письменниць як минулого, так і сьогодення. Найбільше їх турбує доля українського народу, його національна самосвідомість і майбутнє нації в цілому [58, с. 29].

Варто зазначити, що проблема гендерного самовизначення у творах О. Забужко нерозривно пов'язана із проблемою національної ідентичності, що можна вважати однією із відмінних рис української «жіночої літератури».

Так, твори О. Забужко, цілеспрямовані на пошук рішення проблеми кризи національної ідентичності, а особливо постколоніального суспільства, неодмінно знаходять своє відображення на сторінках її романів. Один з останніх романів найпопулярнішої в Україні письменниці «Музей покинутих секретів» (2009) зачіпає такі наболілі, важливі, гострі теми, за які до сих пір не брався жоден чоловік-автор. Цей роман, «сімейна сага трьох поколінь», давався авторці нелегко .

У збірці есеїв «Хроніки від Фортінбраса» письменниця акцентує увагу читача на проблемі відсутності українського національного епосу: «...Настав час зізнатися собі відверто: ми не створили свого епосу. Феномен української поезії – є, а української прози – немає. Воно й зрозуміло: поезію творить мова, найпрямішим і найбезпосереднішим чином..., тоді як розвинена проза – дитя громадянського суспільства, котрого в Україні від двадцяти років не було ... поезія – «від природи», проза – «від історії ... наш епос зостався» – не сповнений обіцянкою» [40, с.33].

Ніла Зборовська вважає, що характерною особливістю творчості Оксани Забужко є тісний зв'язок з психоаналізом. Елементи фрейдівської тілесності неодмінно присутні у її романах, в першу чергу це мотив «боротьби» із матір'ю, який знаходить своє пояснення у концепції Фрейда [35, с. 387].

Оксана Забужко є жінкою, яка творить сама себе. Вона не чекає слави, визнання, розкоші, а просто живе, пише та змінює світ навколо себе.

Висновки до I розділу

Оксана Забужко – жінка з великої літери. Творчість поетеси, прозаїка надзвичайно популярна як в Україні, так і за кордоном. Мабуть, немає читача,

для якого ім'я Оксана Забужко є невідомим. Останнім часом із змінами в українському суспільстві та й у світі загалом, мало хто має спроможність і сміливість говорити, писати на такі теми, які зачіпає у своєму творчому доробку письменниця. Ця жінка живе сьогоднішнім днем, вона бачить краще майбутнє та бажає розквіту для сучасної нації.

Тема української мови, української жінки, ролі жіночої літератури не сходить з уст Оксани Забужко. Гендерне питання – одне з основних, яке письменниця намагається донести до читачів. Тема жіночності гостро постає в сучасному літературному світі. Жінки-письменниці заявили переломно про себе останнім часом. У вивченні літератури та прояві в ній гендерного питання необхідно пам'ятати про те, що література розкриває усі загальнолюдські питання. І якщо говорити про те, що відмінності між чоловіком та жінкою зумовлені соціальними умовами, то вони виявляються як у чоловічій, так і в жіночій творчості.

Оксана Забужко та її поезії – яскравий приклад успішної сучасної жіночої літератури, яка заявила про себе на цілий світ.

Таким чином, оглядаючи творчість та біографію Оксани Забужко, бачимо, що життя письменниці є багатогранним. Адже вона, живучи не лишень в Україні, побачила багато нового. Можливо, саме тому набралася сміливості та впевненості, які втілює у своїй творчості.

РОЗДІЛ II

ДЕБЮТНА ЗБІРКА О. ЗАБУЖКО «ТРАВНЕВИЙ ІНІЙ»: ТЕМАТИКА, ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ТА ПРОВІДНІ МОТИВИ

Поезія Оксани Забужко, будучи якісно новим явищем в українській літературі, – просякнута внутрішнім, глибинним, нерідко астральним світом, глибоко медитативна.

Це спроба витіснити таємницю життя, поєднати два світи: реальний і потойбічний.

Творчість Оксани Забужко дає можливість ширше усвідомити явище постмодернізму і його характерні ознаки, його вплив на сучасного читача, на творення особистості у новому інформаційному суспільстві. Сучасний читач може глибше ознайомитися зі сучасною українською літературою, а особливо із явищем фемінізму і його проявом в національній культурі. Адже у сучасному інформаційному суспільстві зростає інтерес до досить розвиненої «жіночої» поезії.

Усі поезії О. Забужко мають ліричне спрямування. Адже лірика – це рід художньої літератури, в якому у формі естетизованих переживань осмислюється сенс людського буття. Саме тут Оксана Забужко освоює переважно внутрішній світ, виражає свої думки, почуття, переживання. У цих текстах авторка максимально втілює суб'єктивний початок свого життя. Ліричні переживання, що закладені в основі творів, належать їй самій.

Аналіз поезії Оксани Забужко надає можливість сучасній молоді, яка знаходиться на порозі вибору життєвого шляху, формуючись у високорозвинену особистість, правильно йти по життєвій стежині та розставляти пріоритети, вибирати основну ціль у житті. Письменниця все своє життя працює над тим, щоб творити зразки високої лірики, надавати можливість кожному громадянину осмислити важливі питання сучасної доби та розставити пріоритети на майбутнє.

Оксана Забужко є однією із письменниць, поезія якої, описуючи сучасний світ, зачіпає важливі питання та втілює мрії простих людей. Авторка представляє жінку як оригінальну, самобутню особистість, окреслюючи любов і дружбу як одне ціле. Поетеса намагається у своїх текстах піднести жіночий інтелект. Вона, висловлюючи думку про те, що жінка – це особа не лише для сексу та домашньої роботи, – завжди проти чоловічих стереотипів.

Саме О. Забужко є однією з тих небагатьох сучасних українських письменниць, хто підняв питання про рівні права між жінками і чоловіками. І, здається, їй вдалося донести до багатьох молодих українських громадян

думку про те, що українські жінки – прекрасні і аж ніяк не рабині та власність чоловіків. Феміністичні погляди письменниці дали їй змогу стати визнаною письменницею не тільки в Україні, але також і за кордоном.

Однією із перших поетичних збірок Оксани Забужко є книга «Травневий іній». Ця збірка вийшла у світ 1985 року.

«Травневий іній» – це перша книга письменниці. Її складають вірші, що відкривають багатий духовний світ видатної поетеси, яка глибоко сприймає навколишню красу.

Тематика творчості Оксани Забужко формувалася досить рано і не змінювалася протягом усього її життя, що є дивовижним. Це приклад появи в літературі вже з перших кроків сформованого поета. Теми збірки різні: від однозначних за змістом до філософських:

- простір (світу, життя, біографії, історії, побуту, міста);
- час (календарний, історичний, особистісний, поетичний, творчий);
- любов (патріотизм, жіночність, сімейність /гендерність);
- самотність (у літературі, коханні; в історії та суспільстві);
- смерть (любіві, слави, земного життя, безсмертя);
- життя (у слові; у всій повноті та миттєвостях).

Тематика збірки «Травневий іній» для багатьох зовсім незрозуміла, оскільки авторка поєднує сумне і веселе, любов і біль.

Читання поетичної збірки «Травневий іній» надає можливість правильно розставити пріоритети, водночас визначаючи суть сучасного життя.

У поезії О. Забужко мотив жінки та жіночності посідає визначне місце. Письменниця, аналізуючи жіночу долю через призму кохання, дотримується феміністичних поглядів. Саме завдяки погляду на жінку як на повноцінну половинку чоловіка, авторка надає зовсім іншого трактування стосункам між особистостями протилежної статі. На початку XXI століття проблеми поєднання материнства і творчості перетікають не тільки у побутовий, а швидше в психологічний, особистісний аспект.

У першій збірці «Травневий іній» Оксана Забужко намагалася донести до читачів мотив любові до жінки. Поетеса у свої рядки вкладає неймовірну повагу до жінки – не тільки матері, але й громадянки своєї держави.

Тема кохання для письменниці – складна і неоднозначна. Це почуття авторка називає хворобою, яка тримає у кайданах залежності. Адже вилікуватися від любові надзвичайно важко, а у деяких випадках – неможливо.

Вважаємо, що ця тема порушена авторкою саме в такому ракурсі через незвичайну любов поетеси. Адже описувати кохання бурхливим потоком може тільки та жінка, яка сама переживала такі почуття.

Оксана Забужко дотримується думки, що, не зважаючи на почуття кохання, для жінки кар'єра і втілення своїх мрій, планів у життя є першочерговими завданнями. Адже самоутвердженню не повинно заважати ніщо, навіть кохання. Хатні справи для жінки авторка описує як щось незначне і зовсім не важливе, що не повинно жодним чином перешкоджати духовному і матеріальному зростанню.

Ліричній героїні О. Забужко судилося залишитися самотньою і незрозумілою, але це лише посилює в ній свідомість своєї обраності, призначеності для іншого, вищої свободи та іншого щастя – можливості творити.

Вірші збірки «Травневий іній» – одні із найпрекрасніших у творчому доробку поетеси. Адже коли авторка їх писала, то була ще молодою. Душу її переповнювали амбіції, плани та думки про краще життя, прагнення до звільнення від того, що принижує в житті і поневолює до земних пристрастей (кохання, втіхи, задоволення).

Лірична героїня О. Забужко – сучасна міська мешканка, але це не рафінована жінка, що прагне кар'єри, професійної визначеності. Вона розчиняється в повсякденних речах, чий зміст без неї стає пустопорожнім:

« Благословляю жінку, що на світанку відслонить
Вікна в твоєму домі.

Її вимита шкіра ряхтітиме холодом,
 Як розтяте вранішнє яблуко.
 Жінку, яка безшелесно, навшпиньках
 Пройде на кухню,
 Поставить каву » [20, с. 56].

Мікропростір інтимності закоханих набуває в поезії акцентного вираження, він стає доміантним у розумінні природи людських стосунків. У сучасному світі з його метушню, буденною швидкоплинністю, спрощеним світосприйняттям, нервовою байдужістю, що так властиво міському укладу буття (на противагу сільському способу життя), О. Забужко плекає комфортне відчуття первинного призначення жінки – кохати й бути коханою. Для неї, уродженої міської мешканки, яка більшість часу проводить у мегаполісному гаморі, усвідомлення жіночої потреби є сенсом людського існування, продовження життя.

Але феміністична природа та досконалість, іронічно визнане чоловіками поняття «жіночої логіки» беруть гору над матеріальним комфортом і маскуліною грубістю, коли душу ліричної героїні раниць чоловіче ставлення. Позбавляючи людські стосунки романтики, поетеса інтерпретує їх шляхом персоніфікації хатнього начиння:

« Мій дім Вас не любив.
 Ні, він не бив чашок.
 Що Ви стискали в пальцях, мов навіки,
 І не дзвенів шибками, коли, шок
 Од Ваших слів долаючи, повіки
 Здригалися – мої... » [20, с. 109].

Тонка іронія, що межує з почуттям розпуки, руйнує чоловічу апологетизацію комфортного столичного життя. Оселя розуміється героїнею як фортеця, в якій жінка знаходить притулок від серцевих ран і, відповідно, саму себе. Таке «собоюнаповнення» докільля нівелює патріархальне

егоцентричне начало навіть у буденних речах, коли чоловічі за походженням знаки та символи трансформуються в жіночі:

« Мій дім був жінкою, як я й моя душа, –

А значить, знав, що треба бути милим » [20, с. 78].

Збірка поезій «Травневий іній» сприймається як єдиний тематичний та змістовний світ, що має чітко окреслену систему головних думок. Її мотивами слугують хвороби сучасного розуму. Оксана Забужко у поезіях збірки розкриває проблему самоусвідомлення та самореалізації жінки в сучасному світі, а також порушує теми кохання, сексуальності.

Отже, провідною темою, яка окреслена у збірці «Травневий іній», є любов до жінки. Саме кохання для мисткині – хвороба, від якої важко вилікуватися, бурний потік, із якого майже неможливо вийти. Тому не дивно, що у поетичних творах Любов і Біль авторка подає як власні назви. Навіть поєднання із коханим чоловіком не позбавляє жінку, що намагається творчо самоствердитися, виконання певних рутинних обов'язків (хатні справи тощо).

В одній зі своїх розмов О. Забужко зазначила, що «жінкою завжди нелегко було бути і, можливо, нині ми не в найгірші часи живемо, тому що, як би воно не було складно, а воно завжди і всюди складно, жіноча самореалізація і в світі, і в родині і зрештою пошук рівного в коханні – це завжди драма всіх часів і всіх народів. Я все ж таки оптимістка, так що з того, що я вже сказала, ви вже, напевно, зробили висновок... Ви знаєте, все з любові. Всі твори з любові. Всі книжки з любові. Без любові, взагалі, я думаю, нічого не можна зробити живого в цьому світі – ні дитини, ні книжки, ні діла якогось доброго, справжнього. Я безумовно вірю в любов, безумовно покладаюся на силу любові, яка тримає, яка несе крізь життя – безперечно» [37, с. 195].

« ...Учора ми з ним здибались в кав'яреньці на Липках.

Він розказав свіженький анекдотик.

І ще сказав, що він, звичайно, «за»,

та дуже ніколи – робота, діти, звіти...

І на півкелиха стояла голуба сльоза,

і голуба сльоза стояла на півсвіту.

Підвівсь. Втягнувсь. Думками стрепенув.

І тільки в погляд вбився божевільний подив...

Дивак: він все іще шукав свою струну,

усе іще шукав – і не знаходив... » [20, с.17].

Коханий чоловік для Оксани Забужко – це диявол. Тому й почуття до нього не може бути безпечним. Постійно відчувається щось катастрофічне, як-от:

« І тільки ніжний черк – і отерп по душі

Тривкіше всіх присяг, легке, як дух без тіла,

Це слово (о, замри!) – переступом межі,

Й нічого вже не бійсь, якщо – переступила.... » [20, с. 67].

У віршах поетеси поряд із темою кохання є й роздуми про те, чи можливе воно в нашому світі. Жіночність – дуже делікатна тема, адже вона суб'єктивна.

Від кохання до гармонії та єдності прийде не тільки окрема людина, а й людство в цілому. Особливу роль в цьому, як ми вже відзначали, Оксана Забужко надавала «Диваку».

Складається враження, що закохана людина наче ходить по гострому лезу, змагається із смертю, стоїть на краю прірви:

« В якомусь світі я була з тобою.

Десь стугоніло наше божевілля

На істеричних зблисках закаблуків,

Трощились келихи, пісні і долі –

А нам по сонцю прикипіло на устах,

І ми боялись роз'єднати руки.

І вийшла осінь, синьозуба, як циганка,

Окрилена пожежним мерехтінням,

І тасувала нам усі літа,
Що на шмалькому протязі віків
були порозлітались » [20, с. 56].

Драматичність кохання для ліричної героїні визначається поетесою словом «пустеля».

В концепції Оксани Забужко людина тільки зовнішньо пов'язана з конкретно-історичним часом і соціальними обставинами. Внутрішньо вона завжди самотня, завжди поза історією. Письменниця у своєму поетичному доробку розкриває не характер, а стан душі героїні.

Отже, тема кохання займає особливе місце у творчості мисткині, бо це одвічне, від природи дане людині почуття. Виникнення любові і її результат не можна пояснити, роль в цьому почутті соціальних і морально-етичних причин – незначна.

Любов – пристрасть дає найбільш гостре відчуття краси світу, повноти життя, але вона або робить людину щасливою, або йде безслідно, переламавши всю її долю.

У поетичному доробку Оксани Забужко чимало пейзажної лірики, де авторка говорить про навколишній світ та його природу. Усвідомленням принади і приреченості всього земного пройнята збірка «Травневий іній». Весняна пора, в осмисленні поетеси, – процес поступового зубожіння і смутку. Перший день малює «останні миті щастя» – ту щасливу весну, яка ще «не прогріта сонячним теплом»:

« Ця гостра, ця пронизлива весна
Мов синя сталь, у груди входить небо,
І вибирає очі голизна Дерев, ще по-зимовому занедбаних.
І душать хутра, душні, як гріхи,
Пальто, як душу, розметати в поли!
Трамвай погодувати із руки,
Гукнуть «прощай» – і не відчути болю,
Сміятись і чманіти – так, як всі,

В холодний писок цілувати вітер, в веселім і забрюханім таксі

Вчорашній день по вулицях ловити!..

А день – на те він день, щоб – був і зник

У вечір, прілий, як торішне листя...

Це ж тільки лютий – завтра буде сніг.

Це тільки лютий. Тільки передвістя... » [20, с. 45].

Отже, Оксана Забужко окреслює весну як незвичайну пору року – холодну і водночас улюблену та теплу для себе. Говорячи про пори року, письменниця не забуває про чистоту серця, вміло поєднуючи теплоту душі з рядками болю та відчаю.

Тематика друзів та батьківщини для письменниці завжди були близькими. Саме ці теми поетеса намагалася розкрити, не показуючи негативу, який інколи буває у людських стосунках.

Мова – душа народу. Цієї думки дотримується і Оксана Забужко, присвячуючи свої вірші найдорожчому скарбу українців, – його мові. Авторка ніби піднімає мову з колін, намагаючись звертатися до неї пестливо, як до дитятка. Поетеса закликає усіх берегти те, що справді дороге для кожного українця. Вона у своїй поезії возвеличує Україну та її мову.

Оксана Забужко, будучи сучасною людиною, дуже гостро відчуває невблаганний хід часу, тому як поетеса хоча б в слові хоче затримати мить, зберегти життя у всій його сьогоднішній красі і повноті.

Авторка часом писала і про щось незвичайне, дивне та іронічне, ніби відчувала у своїй душі фантастичні ноти неземного життя:

« Гумкою місяця стерто кути:

Ніч – мир безвинним і винним.

Ліфти, асфальти, мури й коти

Всоталися в сну драговиння.

І ніби хтось шепче: усе це пусте,

От дай тільки Боже заснути...

І сняться ліфтам будинки без стель

І триси, у небо напнуті,
 Розтріслим асфальтам – як дощ полива,
 А чорним котам – ворожбити,
 А кожному муру – якась голова,
 Спроможна його пробити... » [20, с. 89].

Поезія Оксани Забужко випромінює усі барви справжньої душевної глибини – жаль, любов, іронію, співчуття. Мисткиня – та людина, яка вміло поєднує будь яку тематику зі справжніми відчуттями та думками, не фальшивлячи та не залишаючи байдужою жодну людську душу.

Мотивами поетеси, що характеризують зазначену збірку, є роздуми про молодість, що йде, про протиріччя в любові, про розлад між почуттям і розумом, про моральне очищення тощо. Зорова предметність лірики Оксани Забужко супроводжує типізацію людських почуттів, оскільки пов'язує внутрішнє наповнення людини із зовнішнім несправедливим сучасним світом.

Художніми засобами у збірці «Травневий іній» виступають епітети, метафори, риторичні запитання, риторичні оклики. Саме завдяки цим елементам авторка вміло поєднала усю велич своєї душі та співпереживання навколишнього світу, показала сутність всього неземного.

Уся поезія Оксани Забужко насичена епітетами, і «Травневий іній» – не виняток. Епітети допомагають авторці висловити свою думку в тому значенні і образі, в якому їх бачить поетеса, деколи прикрашаючи вислови чи образи, а інколи наводячи страх і сум (*молодий і хижий варвар* [20, с. 9], *суворий людостав*[20, с. 29], *глибока тиша* [20, с. 47]тощо).

У творчості Оксани Забужко, зокрема і в зазначеній збірці, найбільш часто вживаними є іменні метафори. Так, завдяки метафорам «*грізні стіни стоять мовчазливо*» [20, с. 18], «*серце нудьгує і плаче воно*» [20, с. 90], «*гумкою місяця стерто кути*» [20, с. 85] тощо авторка змальовує душевні порухи особистості, розкриває зміну настрою, стану ліричного героя.

Риторичні запитання у збірці – це здебільшого визначення, які вживаються з метою передати і описати те, у чому впевнена оповідачка («*І хто б насміливсь насупроти?*» [20, с. 95]).

За допомогою риторичних окликів «*Вчорашній день по вулицях ловити!..; А день – на те він день, щоб – був і зник! // Пальто, як душу, розметати в поли!*» [20, с. 46] Оксана Забужко посилює основні події, виокремлюючи таким чином основну думку поетичного твору.

Отже, поезії збірки «Травневий іній» розповідають про любов, жіночність, красу. Авторка завдяки художнім засобам поєднує вічність та тимчасовість.

Потужна концентрована розумова енергія – це яскрава якість Оксани Забужко. Як правило, її слово породжує думка. Матеріал, з якого поетеса в'яже образний ланцюг, зводиться до засобів омонімії, полісемії, стійких поєднань. «Випадкові» збіги змушують «виповзати» вірш. Однак поетеса не довіряє випадковостям, вона вірить мовним смислам.

Аналізуючи збірку «Травневий іній» Оксани Забужко, можна дійти висновку у тому, що жінка для людства – це вічне невдоволення, прагнення до чогось піднесеного, неземного. Оксана Забужко завжди вважала жінку рівною з чоловіком у правах і в обов'язках. Навіть ставши дружиною і зустрівши в житті кохання, до того ж взаємне, вона хоче отримати від цього почуття щось недосяжне. Адже саме любов надає сили, повсякчас надихаючи на нові творчі злети.

Оксана Забужко завжди підносила жіночий інтелект та виступала категорично проти «чоловічих» стереотипів, які базувалися на тому, що жінка – лише сексуальний об'єкт. Та маючи таку філософію, Оксана Забужко в сучасній українській літературі стала визнаною письменницею, котра дотримується феміністичних поглядів. Вже у перших своїх віршах вона говорить про постмодерні принципи письма.

Отже, творчість письменниці відкрила принципово нову систему образів й символів, що, безперечно, збагачує читача. Яскравість та

неповторність поезії дала можливість ширше осягнути явище постмодернізму, його характерні ознаки, вплив на сучасного читача, на формування особистості у новому інформаційному суспільстві, ознайомитися зі сучасною українською літературою, а особливо – із явищем фемінізму та його проявом у національній культурі.

Висновки до II розділу

Збірка поезій Оксани Забужко «Травневий іній» була першим виданням творів молоді авторки, що побачила світ у 1985 році. До того часу письменниця уже мала у своєму доробку чимало віршів, які не були опубліковані.

У зазначеній збірці авторка поглиблює власні літературні прийоми, вдається до мистецьких ремінісценцій. Так, багато образів у виданні «Травневий іній» мають тенденцію повторення (образ жінки, горла, природи тощо). Повтори свідчать про те, що авторка намагалася акцентувати увагу на тих образах і прийомах, що їй здавалися найважливішими.

Образ жінки у творах Оксани Забужко тісно переплетений з природою, із її явищами. Описуючи жінку, створюючи її образ Оксана Забужко часто вдається до такого літературного прийому як порівняння. Авторка у своїх віршах проводить аналогію між образом жінки та природою, наділяючи природу рисами прекрасної жінки.

Жінка у творчості поетеси – самостійна довершена особистість, яка може сміло прожити та самоутвердитися у будь-яких аспектах існування у цьому жорстокому світі.

Природною рисою поетичного світу Оксани Забужко у збірці «Травневий іній» є відображення її життя, тривоги, переживань, болю. Домінує громадянська поезія, де присутня гордість поетеси за своїх предків та любов до рідної землі.

РОЗДІЛ III

ПРОВІДНІ МОТИВИ ТА СИМВОЛИ ЗБІРКИ «ДИРИГЕНТ ОСТАННЬОЇ СВІЧКИ»

Поезія Оксани Забужко багата на тематичну різноманітність. Її ліричні вірші про вічні почуття любові та вірності, про непрості взаємини чоловіка та жінки підкуповують глибокою щирістю, чистотою та шляхетністю романтичної натури.

У ліриці Оксани Забужко «суб'єкт» та «об'єкт» художнього зображення близькі один одному і навіть часом ніби зливаються в одне ціле: тим і іншим є внутрішній світ авторки. Пізнання життя у її поезії виступає, перш за все, як самопізнання. У цьому одна з причин особливої чарівності лірики поетеси.

Читаючи вірші письменниці, ми нібито входимо у діалог із нею, обдумуючи її думки, настрої, відчуття. О. Забужко у своїх творах не пише про повсякденне, вона говорить про те, що зачіпає її душу та емоції. Іноді емоційний план віршів не збігається з життєвим, повсякденним станом поетеси, про що вона часто говорить. До того ж силою уяви вона нерідко створює свою, особливу дійсність, про яку і повідомляє читачам.

У ліриці Оксани Забужко, як і личить цьому жанру, проглядає душа поетеси, особисті переживання, почуття та думки. Кожен рядок письменниці – це ціла книга жіночої душі. Але особисте лише тоді стає змістом справжньої лірики, коли в ній одночасно виражається і внутрішній світ авторки, і світ у сенсі цього терміну, з яким вона органічно злита. Лірика стає типовим явищем мистецтва, коли почуття і думки поета співзвучні багатьом людям, знаходячи відгук у їхніх душах, не кажучи вже про те, коли вони вміщують у собі загальнолюдський зміст. Усе це ми спостерігаємо у творчості О. Забужко, що виходить далеко за межі як її особистості, так і її часу. Ось чому вона близька всім поколінням.

Ще ніхто так відверто не сповідався перед читачем як Оксана Забужко, але не можна ставити знак рівності між її ліричною сповіддю та фактами життя мисткині. Звичайно, її вірші щиро та чесно виражали душевний біль, сум'яття розуму та почуттів, життєву неприкаяність. Але насправді у її ліриці є щось співзвучне переживанням і настроям багатьох людей, що робить поезію авторки явищем громадянським, оскільки у ній показано життя і правду почуттів.

Вірші Оксани Забужко приваблюють природністю, теплотою, вмінням авторки сердечно розповісти про турботи і радощі жінки, про її цілеспрямованість та обов'язок. Її поезія сповнена любові та спогадів з власного життя.

Саме любов завжди була співавтором усіх творінь поетеси. Це почуття ми спостерігаємо у поезії авторки у всіх його найяскравіших проявах: любові до батьківщини, матері, чоловіка, людини, друга, життя, письменницької

праці, безневинних жертв Чорнобильської трагедії, жертв політичних переворотів, тваринного світу, природи. Усе це торкається душі поціновувачів поетичного доробку Оксани Забужко.

В інтимній ліриці авторка декламує концепт жіночності, який поєднується з мотивами материнства й творчості, переходячи не в побутовий, а в психологічний, особистісний вимір.

Таким чином, Оксана Забужко у своїй поезії єдина у двох особах. Це, по-перше, людина з певною долею, життєвим досвідом, настроями та поглядами, по-друге, – героїня власних віршів.

Збірка «Диригент останньої свічки» є другою в поетичному доробку Оксани Забужко. Вона вміщує поезії, в яких відображені почуття та думки українського суспільства упродовж останніх десятиліть.

У деяких віршах збірки відчутним є те, що вони зовсім недавно написані, оскільки проявляються думки і почуття, які ми переживали не так давно – в останні роки, коли у свідомості українців почали з'являтися зовсім нові емоції та переживання.

Тут виявляється одна із рис Оксани Забужко – соціальна заангажованість. Хоча рисою митців вісімдесятників є антиідеологічність, проте в умовах руйнування національної свідомості письменники генерації 80-тих не могли абсолютно ігнорувати історіософську проблематику й соціальний підтекст. В цьому аспекті письменниця часто звертається до проблеми аварії на Чорнобильській атомній електростанції (поезії «Прип'ять. Натюрморт», «Диптих 1986 року»).

Вірші «Експедиція на Соловки», «Голосом вісімдесятих» «Рядок з автобіографії» пройняті українською історіософією. В них Оксана Забужко показує складний час, в якому вона народилась, суворо характеризує минуле століття епітетами «жорстоке» [21, с. 9], «смертельне» [21, с. 15], «хворе» [21, с. 33], «голомозе» [21, с. 6], «божевільне» [21, с. 24]. Такі означення відтворюють адекватне ставлення авторки до історично-трагічних подій, які випало пережити українському народу: заслання, війни, голод,

розстріли, репресії. Митці покоління 80-тих представили якісно інший рівень естетичного осягнення світу, наснаживши поезію екзистенційною проблематикою, міфологізмом, онтологічними мотивами, синтезом свідомого й несвідомого, раціонального та ірраціонального, загостреним суб'єктивним началом [12, с. 89].

У поезії Оксани Забужко особливим світлом завжди вияскравлюється постать диригента – того, хто повеліває стихією, хто перетворює музичний хаос у бездоганність форми. У вірші «Настройка оркестру» оформлення визначене, як уміння відкидати зайве:

« Починати – страшно, і спинятись – годі:
 мить – й вилетить Той, мов кажан зі схову,
 хто, припавши до пульта, викине руки жестом
 не для молитв та не для обіймів
 і до нього в рукав шугонуть самовійно
 всі крихкі зірки порізнених звуків!
 Ах, настройка оркестру – первісний хаос!
 Зараз вигулькне Він в світляному колі,
 відмітаючи все, що не в лад, не в колір, –
 і назветься – творивом те, що зосталось » [21, с. 108].

Слово «диригент» тут прочитується чи не синонімом слова Бог, і воно табуйоване, як забороняється у певних контекстах вживання таємного й грізного імені Верховного Божества (воно замінене іншими, обійдене через вигадливі описові конструкції кшталту «Той, хто...»). У «Феєрії про диригента свічок» художницька приреченість на самоту трактується власне родовою рисою, достеменним синонімом обранства, до того ж у цьому випадку мова йде про самотність на гребені визнання й успіху. Ніхто у переповненому залі не спроможний оцінити досконалість гри:

« Розгоряється сцена світінням сухим і гарячим,
 Ваш чіткий силует невитравний, хоч очі стули...
 Диригенте свічок! Таж, крім мене, ніхто їх не бачить –

Цих вогнів, що двигтять в канделябрах, неначе патрони в стволі! » [21, с. 67].

Тільки жертвне самозгоряння переконує, пропалює байдужість. (Міріам в Українчиній «Одержимій» жахалася необхідності творити дива на крові, бо діяння на воді не впливають на нечулий натовп.) Мотив «Одержимої» відлунює у «Диригенті...» дуже виразно: цей натовп непосвячених, ця нечула маса не варта жертви ні Божого Сина (Міріам: «Для сеї самої юрби воскреснуть? / / На се, либонь, не стало б і Месії!»), ані наділеного талантом Божого обранця («Задля кого згоріти, ой Боженьку мій, перед ким!») [21, с. 45]. Але митець згоряє не в надії «пропалити байдужість», вразити й змінити – згоряє-таки у невпинному прагненні досконалості. Свічки палають усе ясніше, сцена все осяйніша, пальці знімають і знімають нагар, урешті:

« Диригенте свічок!

Ваших пальців обвуглені гноти,

О, я знаю, за мить спалахнуть пелюстками живого вогню!

І тільки «коли Ви шугонете під стелю живим смолоскипом», –

оживуть «заспані лиця» вражених глядачів » [21, с. 7].

У цитованій строфі епітет у словосполученні «злий феєрверк» нагадує вогняний каскад, що рине вниз від людини-смолоскипа. Коли усе це задля того, аби все ж якось пробудити оспалий, байдужий зал, тоді зло є складовою у непростому комплексі остаточного розрахунку, безповоротно-рішучої спроби будь-що-будь переконати, навернути у свою віру, явивши ідеал і показавши бідність профанного існування. Разом з тим очевидно, що героя піднесено на таку висоту, де поняття добра і зла чи не стають малозначущими у максималістському пориві до абсолютної досконалості форми. Абсолют і осягається якраз на межі світів – саме так лірична героїня Оксани Забужко означає сутність творчості.

Лірична героїня у віршах поетеси глибоко переживає історичні та соціальні катаклізми, які випали на долю українського народу. Вона не з тих,

хто мовчить, адже її предки крізь століття *«пронесли слово І внизали в легені...»* [21, с. 23]. Саме їм вона завдячує у можливості пропонувати іншим життєві істини в своїх поетичних рядках. Тут головними виступають символи горла і слова. Так, в «Баладі про горду царівну» Оксана Забужко пов'язує ці обидва образи, засвідчуючи їх беззаперечний зв'язок, як-от: *«Вона голос, мов нитку, засилить в слова»* [21, с.56]. Це засвідчує, що слово для неї виступає способом впливу, а голос – це той інструмент, завдяки якому реалізується мета.

Чорнобильська тема у творах Оксани Забужко складає основу та центр ліричного переживання, утворюючи закінчений твір. Чорнобильська трагедія настільки глибоко увійшла у поетичну свідомість поетеси, що навіть у творах на іншу тему з'являються спогади про Чорнобиль, формується мозаїка думки та почуттів поетеси, звернених до сучасної реальності:

« Це, здається, світанок –

І світло, немов простирадла, прим'яте.

В попільничці – недокурки. В вазі – заплющена квітка.

На чотири стіни перемножена тінь – і порожня кімната!

Жодного свідка.

Тут хтось був! Ще хвилину тому

На рудій поліровці тремтіли

Два прозорі вогні – від сльози і сльози (чи тут мешкали двоє?)... » [21, с. 85].

Ліричний суб'єкт не лише глибоко переживає трагедійність конкретної події, але й бачить у ньому якусь узагальнюючу ознаку стану сучасного світу, що загрожує катастрофами, загибеллю людей, трагедіями.

У поезії «Тим, що пішли» Оксана Забужко пише про попередні покоління митців, використовуючи метафору *«обезгорлені голоси»* [21, с. 9], тобто підкреслює, що цих людей позбавили можливості голосно говорити, оприлюднюючи в суспільстві важливі думки та позицію. Проте, на думку авторки, саме це і є метою кожного митця:

«Твоє тривожне ремесло –
 Не біль, не кровоплин сумління,
 А здатність в слово, як в число,
 Вписати ціле покоління» [21, с. 89].

«О, вони відлітають!
 Мій Боже, таки ж відлітають:
 Хто – за обрій Дніпра,
 Хто – навіки у небо глухе...
 Люди, чисті – навиліт! – світінням гірського кришталю! » [21, с. 87].

Оксані Забужко належить перша вдала спроба з особливою виразністю намалювати вічну молодість національного характеру очима жінки, матері, патріотки. Вона не лише зобразила, але й надала цьому неповторному відчуттю своєрідного поетичного драматизму.

У традиційний для сучасних поетів мотив поетеса вносить риси милосердя душі та реальності буття, які органічно пов'язує з ідеєю вірності вітчизні, із самопожертвою заради її майбутнього.

Поезія Оксани Забужко – це як сповідь закоханої жінки, так і сповідь людини, яка живе всіма бідами, болями та пристрастями свого часу та своєї землі. Почуттям співчуття та подяки пронизані рядки вірша:

« ...А вони відлітають – і довго ще буде палити
 Голосів обезгорлених хриплий широкий надріз.
 Простягаю для потисків руки – й хапаю руками повітря.
 Покладаю долоні на плечі – а плечі шугають униз ...
 І, під небом сама переймаючись дрожем недужим,
 Що услід літаку полишає доріжка бліда,
 Я цілую вас в душі – в на-волю-відпущені душі,
 Од яких закипають повітря, земля і вода » [21, с. 87].

На відміну від попереднього покоління, Оксана Забужко відкрито та відверто промовляє до свого народу, хоч подекуди і сумніваючись в їхній потребності («*Ти «лабала» колись непотрібні нікому слова*» [21, с. 88]), проте

оптимізм все-таки бере гору й поетеса говорить: *«Приземлюся – то встану»*, *«навіть голос зірвавши, усе-таки буду хрипіти»* [21, с. 88].

В поезії вісімдесятників простежуємо домінування ірраціонального в художньому моделюванні дійсності. У ліриці Оксани Забужко теж проявляється ця тенденція.

Ніна Анісімова звертає увагу, що деякі поетичні тексти авторки можна проінтерпретувати тільки із позицій ірраціональної герменевтики (наприклад, поему-видіння *«Самогубче дерево»*) [4, с. 8].

Оксана Забужко демонструє жорстокість суспільства крізь призму власного трагічного світосприйняття, як-от:

« І все, що до моїх народин відбулось, –
 Погроми, війни, оскверненні храми, –
 Зарубинами в пам'ять упеклось
 І раптом відкривається, мов шрами! » [21, с. 138].

Образ кровопролиття (війни) у авторки узагальнений, коли у ньому неможливо відділити *«рік вісімнадцятий»* [21, с. 135], часи Центральної ради, згадки про афганців. У зображенні причин кривавих сутичок та жорстоких убивств поетеса звертається до біблійних образів Каїна й Авеля. Авторка констатує: *«Первинний – страх. Він – батько всіх убивств»* [21, с. 138], *«Ми од страху посліпли»* [21, с. 137], й саме цей страх є причиною нашої жорстокості.

Оксана Забужко зауважує на приреченість народу, який ще намагається щось змінити, стоїть на *«цім острові останнім – / Хоча підлога, схитнувшись, уже витікає з-під ніг»* [21, с. 139], проте у нього уже немає навіть слів, аби просити Бога про звільнення.

У збірці *«Диригент останньої свічки»* домінують екзистенційні мотиви. Страждання, мотиви страху, відчаю, трагічне світовідчуття є головними та відтворюють стан тогочасної епохи. Оксана Забужко усвідомлює, що саме такою повинна бути її лірика у *«темний»* час буття українського народу. Тому авторка пише: *«Ах, я, мабуть, з тих, що і в свято заводять сумної»* [21, с. 63].

Щастя в її поезії крихке, *«не прорване»* [21, с. 11], ліричну героїню всюди переслідують порожні очі людей, не здатних змінити своє життя на краще.

У поезії Оксани Забужко популярний мотив руїни, причиною якої є нищення своєрідності. Через велику кількість трансформованих біблійних образів артикулюється міркування про разючий вплив на етнонаціональний код.

Основна ідея у історіософії поетеси – народ має бути хазяїном на своїй землі: *«Мої предки владали землею: // Їм належала ця земля»* [21, с. 39].

Авторкою звеличуються героїчні сторінки історії, як-от:

« Ох і мощна була порода –

Соловки, Магадан, Колима...

Мої предки були народом –

Тим народом, якого нема » (*«Рядок з автобіографії»*) [21, с. 66].

Дослідження історичних мотивів у перспективі передбачає аналіз поезії Оксани Забужко, що присвячена подіям початку ХХІ століття. Спостерігається, що для авторки є більш зрозумілим перехідний період кінця минулого віку – від тоталітарного до сучасної (європейської) моделі розвитку. У той же час поетеса не може змиритися із духом прагматичного сучасного світу, який заблукав у нетрях глобальної бездуховності.

У вірші *«Лиш крок ступи, поглянь»* письменниця демонструє безініціативність суспільства через персоніфікований образ міста, що реагує на події в унісон із українцями:

« Ох, місту страшно, місту дуже страшно,

Коли усі поснули і мовчать » [21, с. 15].

Врятувати це налякане місто може тільки стражник, роль якого на себе приміряє сама авторка.

Простір міста в інтимній поезії О. Забужко настільки місткий, що часто звужується до конкретного місцеперебування ліричної героїні. Охоплюючи весь вир її почуттів, він, наче уривками кадрів із проглянутого напередодні фільму, нагадує про болісне розставання. Перон для двох у поезії авторки стає

символом розлуки, своєрідною теоремою прощання, докази для якої завчасно підготовлені містом:

« А по стемнілому склу – за змією огниста змія
 Повз «двірники», як повз болісно зламани брови:
 Хтось від'їжджає (ця роль щоразу – моя) –
 Хтось на пероні стоїть в нестерпній підсвітці любови » [21, с. 26].

Реалії інтимного життя перетворюють героїню О. Забужко на сміливу, сильну та досвідчену жінку, чий максималізм, повнота світосприйняття відкидають будь-які форми змушеного співіснування. Спостерігаючи за подружжям, типовим для сучасного мегаполісу, поетеса із жахом малює холодність у стосунках, якою просякнуте їхнє повсякдення. Описуючи поїздку у вагоні метро, авторка пронизує цю подорож мороком застою, використовуючи відповідні епітети. Жінку охоплює розпач, бо вона не воліє проходити *«висисаючий душу, хиткий, монотонний маршрут»* [21, с. 55]. Її внутрішнє «Я» не сприймає *«вічне поруч-спання з тими самими сірими снами»* [21, с. 21]. Героїні гидко, бо *«вічна станція Нуд, скільки їдь, – вічна станція – Тут – / До кінцевої, котра постійно присутня між нами... »* [21, с. 28].

Метро символізує швидкоплинність часу. Для О. Забужко – це одна з негативних реалій міста, яка нагадує про скороминущість життя. У той же час підземка у віршах поетеси дуже скидається на міфічну Лету, куди кануло все колись важливе для ліричної героїні. Такою полісемантикою образу «метро» авторка віддзеркалює свій чуттєвий і психологічний досвід, неприйняття набридлого кохання, внутрішню заборону безглуздої самопожертви, на яку прирікає себе сучасна жінка, обираючи, як має бути в суспільстві, а не так, як вона відчуває.

Отже, поетична збірка Оксани Забужко «Диригент останньої свічки» відображає особистісний, камерно естетичний світ поетеси. У ній переважають екзистенційні мотиви суму, самотності, невлаштованості, що відображають кризовий стан тогочасного суспільства. Лірична героїня

Оксани Забужко переймається всіма проблемами свого народу, подаючи їх крізь призму свого трагічного світосприйняття. Культурно-історичні ремінісценції, авторська система образів-символів, складна метафорика, вплетення фольклорних елементів історіософських мотивів свідчать про оригінальність поетичного голосу авторки й неабияку майстерність її письма.

У поетичній збірці розкриті теми, які ще до недавнього часу були під забороною та не публікувалися у виданнях.

Основним мотивом збірки «Диригент останньої свічки» є кризовий стан суспільства. Письменниця описує хвороби, які є домінуючими на сьогодні, хоча і не оминає теми жіночності.

Домінуючими символами поетичного видання є «диригент» та «свічка». Коли у збірці з'являються ці образи, поезія Оксани Забужко набирає просто шаленої екзистенційної напруги. Напевно, це тому, що феєричне горіння свічки на похмурому фоні докільля («*Як гарно, Як високо горіла та свіча, У ніч нового місяця і року...*»)[21, с. 141] й стрімкі жести диригента (людини, яка присутня у геть інакшому ритмі, ніж всі інші, і тим самим змінює хаос на гармонію) – це і є символи її особистого життя.

Час і місце у поезії збірки «Диригент останньої свічки» описані очевидно, адже серед топосів маємо і Київ, і Хрещатик, як-от: «*По Хрещатику йде чоловік у засніженім шарфі...*» [21, с. 15], «*осінь, що гірко пропахла Подолом*» [21, с. 44], «*Вогняного напни плаща – і опівніч лети на Хрещатик!*» [21, с. 50], «*Квітневий Хрещатик – мов крига скресає, і кличе Пташиний базар голосів, і куряться кавові димки, І вітром омиті обличчя*» [21, с. 50], «*Життя, Котре у просторі й часі освячене іменем – Київ...*» [21, с. 51].

Лірична героїня О. Забужко часто потрапляє у ситуацію вибору. Це характерна ознака поетової долі, коли митець має лавірувати між приписами й заборонами та особистими переконаннями. Соціальне призначення письменника авторка розглядає через призму історико-культурного контексту міста-столиці. В образі Києва в поезії О. Забужко злилися воедино

минуле й сучасне. Та ця урбаністична картина намальована темними фарбами трагічних для української держави подій. Велич прекрасного міста затьмарюється непривабливими реаліями буденності, коли йдеться про епоху радянської дійсності.

Образ Києва уподібнюється в рядках поетеси до смітника, до краю наповненого радянськими здобутками – «темами невгризними», як іронізує авторка. І на цьому звалищі рясніють гасла «*Ну давай! ну чаклуй! ну твори!*» [21, с. 80], об'єднані примусовим вигуком-анафорою та посилені градацією. Ця шаблонна література «*в місті, сповненім соцреалізму*» [21, с. 124], залишиться, як зауважує поетеса, лише на дахах та асфальтах. Образ Києва втрачає свою індивідуальність, реалії вихолощують його, перетворюючи на якусь «бетонну мапу», де немає місця справжнім митцям. Столиця радянської доби у творчості О. Забужко асоціюється з середньовічним, культурно темним містом, в якому ремінісценцією «*остання вціліла відьма*» [20, с. 87], що натякає на справжніх митців-одинаків, передано дійсний стан у літературі другої половини ХХ століття. Таку ж дискомфортну для людського ока картину малює поетеса у вірші «Голосом вісімдесятих». Образ столиці поступово набирає європейських рис, як-от: «*кав'ярні зі столиками на терасах*» [21, с. 80], але це єдиний здобуток спустошеного в культурному плані міста. Нові відвідувачі не відчувають його величної історії. Київ стає лише одним зі способів заробітку грошей: «*Твоє місто, туристам / розпродане на краєвиди. / На квартали і сквери, / де твоя не ступала нога*» [21, с. 15].

Дослідниця топосу Києва в літературі модерну Т. Гундорова дала визначення такому його образу як місто відчуження [16, с. 78]. Заангажоване економічними перспективами, столичне населення втрачає свої духовні орієнтири, внаслідок чого зникає первинний Київ, «*коли навстіж стоять небеса, де віками стояли собори, / І байдужа, як їх об'єктиви, проходить туристів юрба*» [21, с. 16]. Цими рядками поетеса поділяє культурологічну концепцію відомого німецького філософа-ідеаліста О. Шпенглера, який

вбачав внутрішню цілісність кожної культури в її природному началі, так званому трансцендентному «прафеномені» [75, с. 147]. Руйнування цього первня виявляється в таких явищах, як дегуманізація, бюрократизація, нігілізм і скептицизм, що призводять до відмирання культури. Саме ці риси властиві місту, яке виступає в рядках поетеси символом сучасної людської екзистенції. Тут виявляється одна із чільних рис поетичного світу Оксани Забужко – соціальна заангажованість. Хоча рисою митців-вісімдесятників є антиідеологічність, проте в умовах нищення національної свідомості письменники генерації 80-тих не могли повністю ігнорувати історіософську проблематику та соціальний підтекст. Цим й пояснюється тяжіння поетеси до зображення історії рідного народу крізь призму політичних, культурних, ідеологічних зламів у його долі. Пройняті українською історіософією вірші «Експурсія на Соловки», «Рядок з автобіографії», «Голосом вісімдесятих» в яких Оксана Забужко описує складний час, коли вона народилася, суворо характеризуючи минуле століття епітетами «жорстоке» [21, с. 30], «смертельне» [21, с. 36], «хворе» [21, с. 41], «голомозе» [21, с. 30], «божевільне» [20, с. 24]. Такі означення відтворюють адекватне ставлення авторки до історично-трагічних подій, які випало пережити українському народу: заслання, репресії, розстріли, війни. Негативний урбаністичний портрет створює О. Забужко й у «Диптиху 2008 року», де образ міста порівняно з «юрбою босхівських пик» [21, с. 100]. Алюзія на чудернацьке світосприйняття в мистецтві відомого нідерландського живописця, із його егоїстичними, епатажними, напівбожевільними персонажами передвіщає соціо-психотип людини Новітньої доби. Це ті самі «засклені очі, [21, с. 54] викинуті руки, [21, с. 59] стиснуті кулаки» [21, с. 63], які охочі до хліба й видовищ. Вони, пасивні, зацьковані черговим «центуріоном», а тепер сп'янілі від ковтка свободи, шукають собі нового «пастуха». Образ міста нагадує сіру знеособлену масу, для якої червоне світло прожектора стає спусковим механізмом, і вона, несвідома своїх вчинків, закидує камінням Месію, Спасителя душ.

В образі Києва О. Забужко поєднала, як есхатологічні, так і сакральні мотиви, що часто проходять антитезою в рядках її віршів. Для неї це передусім місто священне, із багатовіковою історико-культурною спадщиною, що іменами своїх героїв, діячів залишило по собі відбиток у світових скрижалях. На думку поетеси, не дати спаплюжити образ Києва можна лише вшануванням історичної пам'яті, збереженням його імені для майбутніх поколінь: *«Я кричу вам усім, мов морзянкою б'ю по стіні: / Напишіть, о прошу, напишіть»*[21, с. 105] / *«Це своє найпрекрасніше в світі, / Мов губи, закушене місто, / У густому столітті відлите, як у бурштині!»* [21, с. 17]. Колоритне поєднання різногалузевих елементів (азбука Морзе – янтар), використання жіночих маркерів (закушені губи) витончено синтезовані у феміністичному дискурсі О. Забужко. Цей образ замисленої, прекрасної та водночас незахищеної жінки, із яким порівнюється Київ, демонструє читачу момент ніжності, щирої любові, схиляння перед об'єктом обожнювання. Відвертість, із якою авторка звертається до читача, створює ефект глибинної почуттєвості її поезії. Тут наявне і природне для жінки материнське начало, із його мудрістю, проникливістю, що, сполучаючись зі світоглядними переконаннями ліричної героїні, презентує її як сильну особистість, що має виважений погляд на світ, сформовану власну позицію.

Як зазначає О. Забужко в автобіографії, їй, що «зростала в чомусь вельми подібному до в'язниці з полегшеним режимом» [37, с. 190] радянському Києві, із раннього віку були очевидні справжні й ефемерні цінності суспільства. Життєвий досвід, якого набувала авторка з п'ятирічного віку, заклав в її характері дві риси: повагу до національної історії, культурної спадщини та неприйняття будь-якого соціального тиску на людину. І хоча «своїм «шістдесятництвом» [вона] чесно відхорувала в дитинстві» [32, с. 11], це не зупинило письменницю в подальших спробах позбавитися нальоту «радянськості», переосмисливши «набутки» тоталітарної епохи.

Отже, збірка «Диригент останньої свічки» – це уособлення роздумів письменниці над життям у певний період і у певному місті. Авторка описує

свої переживання, долі співгромадян, поєднуючи всі біди та страждання з навколишнім світом, який нас оточує, – часом величний і красивий, а часом сумний і похмурий. Ця збірка не залишає байдужим жодного читача, проявляючи зацікавленість до українського суспільства та його переломного життя в недалекому минулому.

Висновки до III розділу

Поетична збірка «Диригент останньої свічки» є другим виданням Оксани Забужко, яка побачила світ у 1990 році. Основною думкою у поезії збірки є збереження пам'яті про предків та свою батьківщину. У виданні відчувається ідеал духовного аристократизму, збагачення та підвищення честі своєї нації. Як відомо, письменниця – та особистість, яка завжди пишалася своїм корінням, особливу увагу звертаючи на такі чесноти як вірність, патріотизм і честь, що є присутніми у кожному її подиху та рядку.

Видання наповнене відчуттям болю та переживання. Поезії збірки «Диригент останньої свічки» переповнені різноманітним мовним засобів, які Оксана Забужко уміло поєднує у своїй творчості, серед яких провідне місце займають епітети, метафори та порівняння.

Отже, збірка «Диригент останньої свічки» є однією із перших у поетичному доробку письменниці, де вона, не зважаючи на переломні часи та складну долю, зуміла втілити свої емоції та переживання. Адже в особі Оксани Забужко маємо поетесу – лірика, патріотку, мисткиню та філософиню, і проаналізоване поетичне видання – безперечний цьому доказ.

РОЗДІЛ IV

ПОЕТИЧНІ ЗБІРКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «АВТОСТОП» І «НОВИЙ ЗАКОН АРХІМЕДА»: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

4.1. Зміст та особливості побудови збірки «Автостоп»

Творчість Оксани Забужко продовжує найкращі традиції української літератури, які пов'язані із гострим сприйняттям й етико-філософським художнім осмисленням найважливіших для України й народу соціально-історичних подій, явищ, процесів. Поетеса не тільки відтворює своє художнє розуміння світу, а також своєрідно змінює, переосмислює традиційні жанри, часом вдаючись до комбінаторики різних жанрово-поетологічних систем. Творчій свідомості поетеси притаманне не так прагнення до своєрідного повторення образів, емоцій, думок, як якась внутрішня своєрідна циклічність.

В основі поезії мисткині лежить цілісність авторського ліричного суб'єкта із його особливим етико-філософським баченням дійсності, світовідчуттям, адресованим читачеві-сучаснику. У творчості Оксани Забужко присутня чітко виражена тенденція естетичного вирішення гострих філософських, соціально-історичних, моральних проблем, актуальних для сучасного життя українського народу. Особливості такого світовідчуття, переживання світу своєрідно переломлюються у лірико-трагічній темі чорнобильської катастрофи.

У творчості поетеси дуже часто виникають не так зовні організовані цикли «від автора», скільки внутрішньо насичені проблемно-тематичною

спільністю групи віршів, зазначені цілісністю авторського ліричного суб'єкта, через призму якого дається особлива оцінка-сприйняття сучасного світу.

Збірка віршів «Автостоп» Оксани Забужко вийшла друком у 1994 році невеликим тиражем. Видання містить дві частини, позначені тільки римськими цифрами I і II. Умовно кажучи, перша частина – про політику, друга – про кохання. Маємо на увазі «політику» не у звичному зараз для нас сенсі. Адже «уроки перевороту політика – це перешарування геологічних шарів, це травми людських душ... Політика поета – це психологічна стратиграфія і сейсмологія. Так кінчається частина I. Частина II – ми. Прочиняємо вузькі дверцята до поодинокі людської душі до частини II...» [15, с. 85]. Головна тема творів збірки «Автостоп» – пошук людиною духовного пристановища на драматичних дорогах кінця століття.

Особливістю побудови видання є мотиви руйнування імперії, її приреченості. Основне, до чого прагнула Оксана Забужко, пишучи ці вірші, – це відродження духу нації. Творячи трагічну поезію, авторка не закликає до негативу, але намагається довести, що бездіяльність суспільства приведе до поганих наслідків.

У збірці Оксани Забужко «Автостоп» об'єктивне прагнення циклізації, як видається, пов'язано з постійним напруженим етико-філософським осмисленням та ліричним переживанням глибоко трагічних подій сучасної реальності. Цикли поетеси групуються в єдність не стільки за проблемно-тематичним принципом, скільки за властивим поетесі постійним поверненням до пам'яті серця. Зрозуміло, найхарактернішою ознакою циклу є проблемно-тематичне єднання групи творів. Їхня жанрова природа найчастіше пов'язана із ліричною мініатюрою. Але значно суттєвішою в естетичному відношенні виявляється вражаюча цілісність сприйняття, світовідчуття і оцінка-переживання світу ліричним суб'єктом твору.

Час, що охоплює 1990 – 1994 роки, О. Забужко називає періодом «автостопа». Він наповнений подорожами до Америки і викладанням там в

університетах. Певним підсумком цього періоду стала поетична збірка «Автостоп», після виходу якої у світ розпочалась «...уся та суєта, яку чомусь заведено вважати письменницьким успіхом...» [22, с. 12]. Порятунком від «несмачного лементу» довкола тексту стала робота над книгою «Шевченків міф України». Автобіографія» завершується інформацією про книгу перекладів англomовної поезії «Королівство Повалених Статуй», що вийшла 1996 році у Торонто.

У передмові до збірки Ю. Шерех щиро захоплювався відкритістю текстів О. Забужко, її можливістю вербалізації сутнісних проблем, омовленням раніше табуйованого чи просто ніким ще не фіксованого, свободою самореалізації. «Оксана Забужко говорить про речі, про які досі в українському мистецтві так не говорилося, часто так одверто, в таких подробицях, що дух переймає, падають усі завіси, і солодко, і страшно стає, і мимоволі думається – Боже великий, чи можна так невимушено, так просто про саму себе (бо в ліриці скрізь про саму себе), про своє тіло й душу прилюдно говорити, чи можна виносити такі речі на юрбу?» [75, с. 59]. Ці слова можуть стосуватися не лише збірки «Автостоп» чи якихось конкретних ранніх і пізніх збірок поетеси, а й усієї творчості О. Забужко.

Назва збірки є досить виразним хронотопним образом. «Автостоп» – це спосіб пересування, що проносить нас по трасі з вибоїнами і може завести до пекла (вірш «Дорогою до пекла»). О. Забужко не хоче мандрувати до раю, як це, приміром, робив Данте. «...Покоління Забужко навчили, що траса, на якій написано: Дорога до раю – справді приводить до пекла. Навчена гірким досвідом, вона, Забужко, і воно, покоління, вирішили, що простіше спрямуватися просто до пекла. А може, підсвідомо вони плекають потаємну надію, що маршрут до пекла приведе непомітно до раю?.. Можливо, до пекла, взагалі не треба їхати? Можливо, воно тут і тепер, у цьому краєвиді без назв. Не збільшувати швидкість треба, а зупинити. Може, взагалі не треба зупиняти авто, не треба сідати в авто. Адже й саме слово «автостоп» має значення не тільки «зупиняти авто, щоб їхати», а й «загальмовувати авто» [30, с. 19]. І

дійсно, автостоп – це зупинка авто, зупинка руху, зупинка часу, зупинка життя для детальнішого розгляду й аналізу, зупинка, що допоможе належно дістатися своєї мети, кінцевого пункту призначення; але одночасно це може позначати рух проміжками часу та відрізками простору. Особливо цікавим є авторське втілення образів часу та простору у площині поетичних текстів.

Час і простір – це основні категорії, що допомагають нам осягнути найважливіші риси художніх образів літературних творів і забезпечують цілісне сприйняття художньої дійсності твору. Поняття часу та простору можна досліджувати в різних аспектах: як характеристики художнього образу, що в певній мірі «відображають світогляд автора та виступають показниками деяких рис особливості автора» [45, с. 25]; як складові літературного твору, які «забезпечують цілісне сприйняття естетично моделюючої дійсності та організують композицію твору» [45, с. 26], а також як філософські категорії та форми буття. В останньому розумінні час і простір неможливо розірвати чи протиставити, але в художньому часі та просторі можливі трансформації та проникнення. Створюючи світ уявний, світ, в якому діють видумані особи і здебільшого в умовному просторі, автор може стискати, обривати та знову продовжувати час дії та простір для задалегідь обмеженої змістовно-фактуальної інформації. Отже, можна відновлювати події у співвіднесеності зі своєю концепцією світу, змінюючи істотні характеристики часу та простору.

Хронотоп – взаємозв'язок часових і просторових характеристик, зображених у художньому творі явищ. Реальні час і простір відрізняються від художніх часу і простору тим, що в хронотопі літературного тексту «час... ущільнюється, стає художньо-видимим; простір же інтенсифікується, втягується в рух часу, сюжету, історії. Прикмети часу розкриваються у просторі, а простір – осмислюється часом» [53, с. 47].

Вірш «Розмова» із збірки є одним із найбільш відомих у «Автостопах», бо поєднує відчуття розмови автора із собою наодинці. Бесіда – ніби про все

на світі, тільки слова – зовсім не голосні. Зміна думки, нові відчуття та переміни у бажаннях – все це є відчутним у наступних віршованих рядках:

« А втім – мовчимо. Тишина прибуває, як води,
і руки лежать на столі – мов значать поміж нами межу...

І раптом:

– Так що? Ти, здається, хотіла свободи?..

.....

– Я чаю хотіла. А чай уже вистиг, – кажу » [22, с. 78].

Художній простір у віршах збірки «Автостоп» О. Забужко в переважній більшості тяжіє до культурного та природного типів. У поезіях мисткині продемонстроване взаємопроникнення різних часових площин, змальовано хронотопічні реалії, що оточують героїв та впливають на їхню свідомість і підсвідомість, позалюдські реалії і стихії.

Цікавим є вірш з першої частини видання – «Крим. Ялта. Прощання з імперією». Назва сама по собі містить елементи культурного простору, а саме – топос курортного міста Ялти на Кримському півострові:

« В цім розваленім часі, весною, в приморському місті
(Де ніхто не вважає на часи, а лише – на сезони)... » [22, с. 40].

Автобіографічна поезія «Крим. Ялта. Прощання з імперією» (1994) починається ліричним відступом, в якому профанне сприйняття часу в приморському місті прогнозує десакралізацію імперсько-радянського минулого України. Образ Ялти, прикрашеної «сирітськими пальмами», де в повітрі витає *«ефіристий дух гостролисту»* [22 с. 126], уособлює марнотратність життя, що спливає за морською водою в безодню історії. Скромний пейзаж, ілюстрований поетесою, понижує роль улюбленого мільйонами людей курорту, девальвуючи тим самим сучасні орієнтири масової культури. У той же час в образі поодиноких дерев – прикрас міста, під якими *«бабця в шапочці й чунях, в цурпалках обтятого хисту / виводить на скрипці пісні некурортної зони»* [22, с. 126], метафоризовано самотніх

сподвижників національної ідеї, для яких зоною став тогочасний соціалістичний лад.

Так, дискурс міста, а саме Ялти в ліричному доробку авторки набуває важливого значення в контексті філософської, культурологічної та історичної перцепції сучасності. О. Забужко філігранно інтерпретує полісемантику образу міста, вживлюючи цей символ у різні змістові види лірики. Лаконізм ідейно-тематичної спрямованості урбаністичної поезії мистецьки сполучається з емоційним світосприйняттям авторки, що знаходить втілення у фемінній трансформації одвічно чоловічих знаків та образів. Проте поетеса не створює гендерно-рольових опозицій, характерних для постмодерністського дискурсу. Стереотип мегаполіса з яскраво вираженими маскулініними рисами нівелюється авторкою через акцентування інтимності й чуттєвості, що домінують у світовідчутті О. Забужко, у ствердженні нею одвічних людських цінностей.

Отже, хронос вірша – чітко окреслений, на що вказує образ весни. Місто зображене у період міжсезоння. Образ сезону – також смислове навантаження періодичності, циклічності часу. Традиційні мотиви вірша, що співвідносяться з ідеєю часу (день, ніч, сезон, весна, півжиття), пов'язані з відображенням природніх явищ, особливо стихій води (море, хвиля, прибій, сльози):

«Пес вганяється в хвилю – вискакує.

Мов виноград темно-синій, імлавиться море...» або

«І тебе здожене, наче поїзд по колії, плач»

«А попереду – море, яке не здолаєш убрид» [22, с. 9].

Процитовані рядки поезії засвідчують, що Оксана Забужко з-поміж «жіночих» стихій землі та води, яка передує кожному творенню живої форми, обирає воду. Образ води постає у своїх різних і постатях та втіленнях. Водна стихія (море) стає своєрідною дорогою у поезіях авторки. Але якщо дорога уособлює чоловіка, що, рухаючись вперед, виходить поза власні межі, то вода

«як архетип жіночого передбачає рух углиб, до власного дна, до сутності, котра не завжди піддається раціональному осмисленню» [53, с. 48].

Окремо слід наголосити і на кольорових гамах віршів збірки. Переважають два відтінки: темний і світлий. Темними відтінками позначено такі образи: темно-синє море, бліде небо, а світлими – світлі барви, світло ночі та ін. У віршах часто змінюється інтенсивність світла. Така емоційність кольорової гама розкриває перед нами особливий простір твору – колір як вимір простору.

У зазначеному поетичному виданні авторка часто звертається до опису пір року. Оксана Забужко зачіпає теми осені і досить часто звертається до опису осіннього листя. Так, у поезії «Три осінні елегії» мисткиня розкриває внутрішній світ героїні, що відповідає осінньому настрою. Назви віршів «Вересень», «Жовтень», «Листопад» надають конкретики хронотопічним образам. Різні осінні місяці мають не схожу одна на одну настроєність та емоційність, за якими ховаються різні хронотопні смисли.

Образ початку осені завжди характеризується песимістичними проявами. Героїня-вересень говорить нам про те, що:

« Зрештою, й ціле життя – лиш даремна спроба
Підготуватись до того, що – не воскреснем » [22, с. 50].

У вірші «Жовтень» бачимо зміну настроєвості: підкреслюється почуття безвиходу, з'являється часо-просторовий образ осіннього листя, що, падаючи, чіпляється за шибки вікон. «Листопад» навантажений вже іншим смислом. Героїня вірша звіряється нам, що світ не гине, а лише засинає, тому вона має сподівання на кращі зміни в наступному році:

« Цей світ перевернутий – в землю вертається, в себе,
В лілову, продимлену сухість опалого листя.
Та ще не зима – ще в полях теракота й червінька » [22, с. 18].

Усе повернеться на свої місця, тільки-но пройде свій шлях по колу, бо все у світі має свою ритмічність: цикл від народження до смерті, приливи та відливи, зміна пір року, днів тижня тощо.

Особливе місце у творчості О. Забужко займає інтимна лірика. Тексти поетеси – це своєрідна розмова між Я і Ти (Ти – переважно чоловічий образ). У поетичній збірці «Автостоп» багато прощань – і дуже мало зустрічей, як от: *«І мовиться: «Прости, – а чується: «Прощай...»*[22, с. 47].

Маємо приватний світ «Я», що *«починається прощанням з молодістю, звідки шлях веде на поріг задзеркалля...»* [21, с. 23].

У своєму поетичному доробку Оксана Забужко досить часто звертається до життя і творчості української поетеси Лесі Українки. Так, письменниця спробувала створити складний альтернативний сценарій життя Лесі Українки під назвою «Задзеркалля: пані Мержинська».

Поетеса, розтлумачуючи сюжети творів Лесі Українки, намагається подати їх оберненими «із міфу патріархального – на повноформатно-жіночий» [67, с. 20]. Авторка постійно замислюється над тим, що б могло статися у житті, якби воно склалося за іншим сценарієм.

Образ самовідданої, пристрасної, гордої, мудрої та розумної жінки у поезіях Оксани Забужко викликає у читача хвилю емоцій, пробуджує почуття кохання.

Авторка не робить жодних висновків і узагальнень, адже написаний текст на вимогу, а не за внутрішньою потребою. Загалом «Автостоп» вкладається в канон жанру, виклад подій у поезії ведеться в хронологічному порядку, проте акцент зроблено не на подіях особистого життя, а на етапах формування особистості й становлення авторки як письменниці.

Отже, збірка «Автостоп» – цікавий текст із представленням власної періодизації творчості. Збірка описує творчий шлях Оксани Забужко, дозволяючи глибше пізнати її життя. Вихід збірки вагомою подією у культурному просторі української поезії, адже це видання відкриває нові аспекти становлення української жіночої літератури. Поетеса пропонує нашій увазі своє глибоке осмислення ключових проблем українського недалекого минулого.

4.2. Поетична збірка «Новий закон Архімеда»: загальний огляд та особливості композиції

«Людиною почуваюся лише з пером у руці» [37, с. 190], – пише Оксана Забужко. Живучи у скрутний час, незважаючи на побутові негаразди та трагічні події в рідній країні, які останнім часом супроводжують нашу державу, вона бачить сенс свого існування у служінні поезії. Для Оксани Забужко поезія важить більше, ніж життя.

Усім образним засобам мови Оксани Забужко властива насамперед виняткова емоційність. Зміст її віршів залежить від характеру цієї емоційності і може бути то проникливо-ніжним, то гнівним, то радісним, то сумним.

Поезії Оксани Забужко притаманні потужна інтелектуальна напруга, тяжіння до афористичної влучності вираження. Творчість поетеси відзначається дисциплінованістю та глибиною думки, виростає з проникливого ліричного сприйняття світу.

«Новий закон Архімеда» – збірка Оксани Забужко, написана у 2000 році. Ця поезія для письменниці – і символічне звільнення від влади чоловічого авторитету, і пошук альтернативи, і утвердження свободи. Це видання, як і усі інші, – осмислення авторкою драматичних сторінок національної історії. Поетеса описує те, що усвідомлює і відчуває.

В творчості Оксани Забужко, поезія якої вписується у річище пізнього українського модернізму, прослідковується філософське осмислення людського буття. Важливу роль в ліриці поетеси відіграє екзистенціальна парадигма, що дає можливість дослідникам виділити провідні мотиви філософської поезії: біблійні, абсурдності буття, мотив гріховності, страху і смерті, «світового дерева», художнього часопростору. Художньо їх інтерпретуючи, Оксана Забужко проводить вектор до гострих проблем

сьогодення, моделює різно-вимірні площини, застерігає, провокує, любить і ненавидить, як справжня жінка-поетка [50, с 77].

До філософії й епічності поезії Оксани Забужко, як часто характеризують її твори літературні критики, необхідно додати її глибоку метафоричність:

« ...Цей чорно-бурий дим, як вихлоп вантажівки,
 Летів мені в лице – на всіх земних шляхах!
 Якщо ти є поет, і ще до того жінка,
 То здохнеш к тридцяти – якщо вдалась плоха.
 А я була дитя – як всі домашні діти:
 На віях і губах – тичинковий пилок...
 Тож повних тридцять сім – підстава порадіти,
 Що я таки незгірш земний мотаю строк:
 Що, риючи вперед, наосліп, мов кротиха,
 Вколочена у твань чи вдарена під дих,
 Вихлиплюю свій текст – між видихом і вдихом,
 І значить, бережу
 когось із молодих... » [23, с. 26].

Ревна відданість модерністським символам віри – найочевидніша таки ж у віршах Оксани Забужко про «мистецтво поезії», у численних автокоментарях, роздумах про сенс творчості, про складні й за жодних обставин не піддатні остаточному раціональному проясненню співвіднесення таланту як дару – й водночас обділеності, долученості до вишніх смислів – і покинутості, рокованості на неунікненну самоту й нерозуміння, ба більше – на болісні сумніви у тому, чи світові назагал необхідно бути названим, чи сам він хоче втілюватися у слова. Поет не потребує жодного виправдання – ні від народу, ні навіть від свого елітарного читача. Лірична героїня Оксани Забужко не боїться твердити, що справжніми поціновувачами поезії можуть бути лише її творці [51, с. 35].

Бажання доводити, «обстоюючи справедливість», потрібність твоїх віршів комусь, окрім тебе самої, властиве хіба «попервах». Важить-бо не результат, а сам час творчості, момент писання: потому приходиться «таємна ваша байдужість до вже звершених діл» [23, с. 14]: «*Хоч натоптуй / Ними архів, хоч жбурляй обіруч їх на ринок...*» [23, с. 18]. Зрілий поет, стверджується у вірші «Ars critica», не потребує нічого доводити невірним і скептикам: Та нарешті – остання фаза: мовчки стенаєш плечем, криво підсміхнувшись, мов скидаєш налиплий волос: мовляв, ну звісно, вірші – кому вони на фіг... Та відчуваєш, як услід твоєму руху (сколихнутий ним) вповзає невидимий ластик, стираючи сказане (разом із тим, хто таке сказав) із твоєї кімнати, з твого життя – за поріг, за грань, кучерявими порохами, – і залишаєшся сам на сам з проступаючою білизною чистого аркуша, ковтаючи слинку. Іронія тут стосується, здається, не лише уявного співрозмовника, не лише розхожих міркувань і наївності попередників, які хотіли своїм словом поліпшити чи перетворити світ, вона стосується й власної людської недосконалості, власних намагань усправедливити одвічні оцінки, пояснити вірш чимось, що поза ним.

Значущими насправді є лише ті моменти, коли хтось тебе наділяє Божою владою. Їх небагато, вони даруються нестерпуче рідко, а очікування їх – виснажливе й болісне. Але все ж поет виносить із цих коротких осяянь певність власної богорівності чи богонаближеності. Уповні її звідав хіба Адам – у ті «сім чи дев'ять» перших годин, коли з Божого веління пойменовував щойно створений світ. Вірш «Іще слова вологі і сирі...» – захоплива фантазія про абсолютне торжество форми, про первинність автентичних слів та цілковиту відсутність страху впливу, страху авторитетів і традицій, між якими митець мусить хоч-не-хоч вибирати, навіть коли найбільше хотілося б геть усе водночас відмести набік і зостатися перед світом без посередників. Утім, це лише хвилива мрія про свободу від попередників, про дивовижний момент, коли між реальністю й поетом ще

немає світу культури, мрія тим визивніша – у контексті творчості однієї з найбільш філософічних і книжних сучасних наших авторок.

У вірші «Жіночий портрет із зворотною перспективою» маємо рядки, де мовиться про те, що Божі «несподвигні дари» нести «дуже тяжко», їх – несподіване поєднання смислів! – треба мати силу «стерпіти» [23, с 34]. Йдеться знов же про аскезу, самотність, зречення як найнеобхіднішу передумову творчості. Гріх профанування святощів карається з романтичним безоглядним максималізмом. Жіноча творча аскеза – чи не тяжча за чоловічу, зокрема і через тиск культурних стереотипів. Вірш починається рядком про «мужність бути негарною» – для жінки випробування усе ж стократ тяжче.

« Мужність бути негарною (знаю, що я б не змогла!) –

Мужність вічно носити цей ніс, показувать ясна

При усмішці, яка затуляє готовність втікати-в-сльозах

Хиженячим ощиром, зумисне зневажливо-прикрим

(Смисл: «мені-не-залежить»). Убога, пісна худорба,

Неопірена шия стримить – півпискля, півжирафа.

Що найгірше – це очі: такі – у відварених риб » [23, с. 56].

Оксана Забужко вловлює відчуття, коли *«Із двадцятого віку, немов із м'яча, вже зі свистом виходить повітря; // Набрякає нечутно наступний – уже не для нас, не про нас»* [23, с. 59]. Своє покоління вона бачить щасливішим, адже *«...ми чисті, // не стріляли у спину і нам не стріляли в лице...»* [23, с. 89]. Двадцяте століття поетка називає «хворим», «голомозим», «смертельним», «жорстоким», «закросним з воєн і боєнь» [23. С. 40].

Особливістю композиції збірки є те, що тут часто присутня кольорова синестезія, яка виникає як суб'єктивне переживання, але водночас має об'єктивну значимість. Емоції, почуття, що залежать від внутрішнього стану, можуть бути виражені різними кольорами, наприклад: *«Любов! Не прихистку прошу – // Свободи, світлої й страшної...»* [23, с. 35].

Екзистенціальна парадигма відіграє важливу роль у ліриці поетеси. На підставі цього твердження виділяємо основні мотиви збірки Оксани Забужко, у яких простежуємо філософські домінанти:

- мотив гріховності («Базар на медового Спаса»);
- біблійні («Іще слова вологі і сирі...», «Самогубче дерево», «Корабель дурнів», «Новий закон Архімеда»);
- мотив абсурдності буття (цикл «Естетика прози», «Дорогою до пекла»);
- мотив смерті й страху («Самогубче дерево»).

Художньо інтерпретуючи такі мотиви філософської лірики, Оксана Забужко проводить вектор до проблеми сьогодення, моделює різнопроблемні площини, застерігає, грається із словами, ненавидить й любить, застерігає як справжня жінка-поетка.

Життя Оксани Забужко проходило у різних країнах. Вона побувала у багатьох державах світу і у своїх віршах часто описувала моменти перебування там або ж всяко-інакше згадувала про ті часи і країни, у яких побувала. У цій збірці у поезії «Джаз по-італійськи» авторка описує частинку свого буденного життя в Італії біля озера Комо:

« В маленькім містечку, на березі озера Комо,
 В готелі « Фйоренца », в неділю увечері – джаз!
 Я тут випадково (як, власне, я скрізь випадково) –
 І вечір порожній, і ще від'їжджати не час...
 Звичайно, не Армстронг – та все ж, видуваючи з рота
 Сріблясту змію саксофона й тоски-ні-за-чим, –
 Good job, паруб'ята, їй-богу, – хороша робота! –
 І банда сміється – п'яненько, без жодних причин... » [23, с. 85].

Як бачимо, Оксана Забужко, побувавши в Італії, зуміла зачерпнути красу мистецтва для себе та передати її іншим – своїм читачам. Основним мотивом цього уривку є музика, вечір і джаз.

У поетичних текстах збірки «Новий закон Архімеда» спостерігається синестезія, побудована на тактильних асоціаціях, які відображають плинне враження настрою, певну філософську позицію авторки, напр.: «*Цей світ перевернутий – в землю вертається, в себе, // В лілову, продимлену сухість опалого листя*» [23, с. 210]. Розглядаючи синестезію на синтаксичному рівні, варто зазначити, що традиційною моделлю синестетичного словосполучення є поєднання ад'єктивного кольоратива з субстантивною лексемою на позначення поняття іншої концептуальної сфери.

Коли читаєш поезію Оксани Забужко, то помічаєш, що дзеркало – той образ, який найбільше привертає увагу. Письменниця зазирає в дзеркало куди частіше: коли ножом проймає думка «як-же-його-жити-далі», і у хвилини найболючіших життєвих зламів, і навіть тоді, коли на душі – спокій. Хай це буде велике дзеркало, де тебе буде видно у повен зріст, – десь там в київській крамниці, чи на нью-йоркській вулиці, у ванній чи вітальні, або навіть маленьке дзеркальце у сумочці, або й просто похмура шибя нічного тролейбуса, або уже... дитинство – твоє незабутнє «дзеркальце заднього огляду».

Дзеркало у поезії Оксани Забужко – образ архетипічний, тому що у ньому є усе: від простого жіночого кокетства, від тієї ніжної моди «другої статі», весь час милуватися собою збоку, до реального нарцисизму, і від нього – до себепізнання, до різкого відчуття зникомості усього явного, негаданої-нежданої – й досить похмурої теології хреста («Я бачу у свічаді знак хреста...»). У ньому дозволено додивлятися якийсь питомий образ вкраїнської вдачі, оскільки, як писав Клим Ганкевич, для українця «найвищою проблемою людського мислення... залишається успадковане від греків гасло *пізнай себе*» [12, с. 89].

Символ дзеркала зустрічається не тільки в поезії Оксани Забужко. Не випадково ж героїні письменниці – ті, що їх можна усвідомити як авторчине alter ego. Так, задивлятися на себе в дзеркала до вподоби і Раді-Аріадні з «Інопланетянки», і Дарці з Ленцею з «Дівчаток», і Ганні-панні з «Казки про

калинову сопілку». «За статистикою, – каже героїня роману «Польові дослідження з українського сексу», – звичайна людина дивиться у дзеркало сорок три рази на день...». Проте це ж пересічна людина!

Григорій Сковорода, протоптуючи оманливу стежину розуміння реальності, назвав свій перший філософський діалог «Нарцисом». Чи хотів він змінити цей світ на віночок дзеркал? («Стань же, коли твоя ласка, на рівній місцині та й звели поставити довкола себе сотню дзеркал віночком. Тоді одразу побачиш, що один твій тілесний бовван має сотню залежних від нього образів...») [61, с. 542] Напевно, наша поетеса, неначе слухняна учениця старого філософа, отож і розмістила навколо себе віночком ту сотню дзеркал [51, с.25].

Оксана Забужко описувала все, що бачила, що відчувала та що її оточувало. Лишень їй вдається написати так, аби читачеві звичні речі було пізнавати цікаво і захоплююче. Вірш «У вагоні метро» – цьому доказ. Багато хто з читачів, осмислюючи наступні рядки, зрозумів, що історія – буденна і те, що описується у вірші, кожному нагадує свої особисті пережиття.

« Це подружжя навпроти колишеться згідно, плече до плеча,
 О повіках однако склепнених, як у недружньої курки
 (Від обвислости варг в підборіддях – одутість м'яча,
 Що спустивсь одним здихом, проколений, – навіть не муркнув.
 Пообіддя, сіеста – чи спека – стоїть нагорі:
 Не з безсонної ночі їзда, не з любовної змори,
 Не втулившись у себе навзаєм аж так, що візьми розірви –
 То заточиться світ, і убійнику зробиться сором! –
 Висисаючи душу, хиткий, монотонний маршрут,
 Вічне поруч спання з тими самими сірими снами,
 Вічна станція Нуд, скільки їдь, вічна станція Тут –
 До кінцевої, котра постійно присутня між нами... » [23, с. 207].

Тут знову ж мотивом є час. Саме таким віршем Оксана Забужко пише про те, що наше життя, як той потяг, який має певну станцію. Саме від неї

залежить наша подальша доля. Відзеркалення маршруту надає нам змогу побачити, що авторка постійно задумувалася над тим, як швидко минає життя.

Таким чином, збірка «Останній закон Архімеда» є однією з останніх у поетичному доробку Оксани Забужко. Тут авторка переосмислює своє життя та зміни в національній свідомості. Розглядає швидкоплинність часу та зупиняється на основних аспектах існування у сучасному світі.

Оксана Забужко є прикладом для багатьох авторів. Вона пише твори, в яких кожен розуміє своє. До кожного читача авторка має свій підхід. Зауважимо, що, критикуючи владу, поетеса робить її не жорстокою, а несправедливою. Адже вона [влада] не так не вміє, як не знає, що робити у конкретній ситуації.

Отже, часові координати лірики Оксани Забужко – 80-ті роки ХХ століття. У ліриці мисткині відображаються саме ті проблеми, які так гостро з'являлися у складний час порубіжжя: кардинальна мілітаризація мислення, слабка атмосфера тоталітарного суспільства, виживання українського етносу, знищення екологічної гармонії, «перелицьовування» людей (одягання ними масок) згідно до вимог часу, недоліки українського менталітету – тобто усі ті больові точки, аналіз яких типовий для посттоталітарного суспільства.

Висновки до IV розділу

Актуальність поезії Оксани Забужко визнано сучасниками, про що свідчить перевидання її творів і високий споживчий попит на них. Поетеса вміло репрезентує усталені літературні образи-символи, надаючи їм формату пекучих питань сьогодення.

Поезія авторки підтверджує близькі точки перетину філософського й ліричного дискурсів. Художня реалізація історичних мотивів у віршових текстах переплітається із головними концепціями відомих праць поетеси. У ліриці Оксани Забужко з'являються художньо трансформовані концепти

«іронії історії», головний сенс яких – протиріччя між національною ідеєю й об'єктивними можливостями її реалізації. Художній період із історичними мотивами розширюється концентричними колами: від сьогоденних днів (події ХХ століття) – углиб української історії. Лірична героїня не бажає відновлювати історію у всіх деталях – минулі події важливі для неї настільки, наскільки вони зачіпають її внутрішній власний світ, наскільки актуально переживаються нею у теперішньому. За особистим визначенням Оксани Забужко, їх можна назвати «часом історичної пам'яті» суб'єкта.

Специфічною особливістю творчості Оксани Забужко стають внутрішні діалоги та монологи, суб'єктивність оповіді, алюзії та цитати, органічно вплетені у авторську мову. Можна міркувати про те, що у творчості поетеси постає особлива іпостась – мова її творів.

Порівнюючи дві збірки авторки, можна виявити певні відмінності та водночас і схожість. Відмінними у збірках «Автостоп» та «Новий закон Архімеда» є те, що описуються різні проміжки часу. Так, у «Автостопі» йде мова про українські реалії (Львів, Крим). Збірка «Новий закон Архімеда», у свою чергу, презентує тугу авторки за батьківщиною. Спільним у двох виданнях є бажання поетеси показати свою вірність поставленій меті, змінити свідомість як своїх читачів, так і цілої нації.

РОЗДІЛ V

ВИВЧЕННЯ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ЗБІРОК ОКСАНИ ЗАБУЖКО «ТРАВНЕВИЙ ІНІЙ», «ДИРИГЕНТ ОСТАННЬОЇ СВІЧКИ», «АВТОСТОП» І «НОВИЙ ЗАКОН АРХІМЕДА»)

Головним завданням вивчення літератури в школі є виховання читача, здатного орієнтуватися у різноманітті літератури різних культурно-історичних епох та оцінювати тексти художньої словесної творчості з ідейно-естетичних позицій.

Проте слід визнати, що сучасна практика шкільної літературної освіти орієнтована головним чином на вивчення української класичної літератури і залишає майже поза увагою сучасний етап у розвитку вітчизняної словесності. Вона не спроможна в повному обсязі реалізувати це найважливіше освітнє завдання. Тому можна говорити про значне розходження змісту шкільної практики викладання сучасної літератури із реальною літературною ситуацією останніх років. Наявність різних причин призводить до того, що власне сучасні художні тексти на уроках літератури, як правило, не вивчаються, або вивчаються узагальнено. Це, у свою чергу, створює найсерйознішу суперечність, існуючого нині у шкільній практиці викладання дисципліни і у тому, що сучасні уроки літератури не завжди здатні задовольнити художні запити молоді. Учні старших класів здебільшого цікавляться сучасною літературою, але не мають можливості на уроках обговорювати тексти, що їх цікавлять.

Пошук шляхів зближення офіційної освітньої практики та різноманітного літературного матеріалу, що перебуває внаслідок своєї новизни за рамками офіційних підручників та програм з літератури, є одним із найважливіших напрямів у розвитку сучасної вітчизняної методичної науки. Організація в загальноосвітніх закладах вивчення художніх текстів

визнаних сучасних письменників дозволить, з одного боку, сформувати у школярів уявлення про безперервність та поступальний розвиток вітчизняного літературного процесу, а з іншого, – відкриє їм світ сучасної прози, навчить орієнтуватися в ній та оцінювати її з художньо-естетичних позицій, що особливо важливо у літературній ситуації нашого часу.

Важливою складовою сучасного літературного процесу є постмодернізм, основною естетичною функцією якого є якнайшвидше підбити підсумки розвитку суспільства і показати, в якій точці розвитку знаходиться людство сьогодні. Сучасна постмодерністська література у школі вивчається найчастіше оглядово чи орієнтована на самостійне вивчення учнями.

Організація навчальної роботи з теоретико-літературним терміном «постмодернізм» дозволить виробити у випускників уявлення про спрямування еволюційного руху вітчизняної літератури, про взаємозв'язок та взаємовплив світової культури та вітчизняної літератури.

Створення методичної системи, здатної вирішити найскладніші для сьогоднішнього стану методики освітнього завдання (сформувати в школярів уявлення про новітній етап літературного процесу й ознайомити їх із важливим мистецтвознавчим поняттям нашого часу), видається винятково значимим і актуальним.

Важливе завдання школи – знайти в кожному творі найцікавіше, найвагоміше для сучасного учня, що допоможе зрозуміти не тільки минуле, а й наше сьогодні, отже, – окреслити те коло тем і проблем, які не втратили свого значення і в нашу епоху, зробити акцент на тих літературних процесах, що мають місце на сьогоднішній день.

Постмодернізм – один із найпомітніших фактів літературного процесу кінця ХХ століття, що охоплює різні сфери мистецтва, характеризується поширенням у багатьох напрямках, жанрово-тематичних блоках, типологічних спільнотах. Він визначає еволюцію багатьох письменників та представників традиційного реалістичного спрямування. Саме Оксана

Забужко є тією сучасною письменницею, котра у своїй творчості сповідує принципи постмодернізму.

Кожна нація, кожен народ мають знати свою історію, своїх поводитирів, які і визначають вектори їх розвитку. Саме Оксана Забужко для нас є поводитирем, бо відстоює дух нації, описує становлення сучасної української еліти.

На жаль, аналізуючи нині діючі програми з української літератури, ми побачили, що в них не заплановане вивчення творчості письменників-постмодерністів, зокрема Оксани Забужко. Твори цих письменників рекомендують лише для самостійного опрацювання.

Отже, необхідність визначення місця явища постмодернізму в сучасній українській літературі та творчість Оксани Забужко, на нашу думку, є взаємопов'язаними і обов'язковими для вивчення у школі. У зв'язку з цим пропонуємо методичні рекомендації, що стосуються викладання теми «Вивчення сучасної постмодерністської літератури в школі (на матеріалі поетичних збірок Оксани Забужко «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп» і «Новий закон Архімеда» для 11 класу.

Оскільки на творчість Оксани Забужко у шкільній програмі увага майже не звертається, бо її вивчення об'єднують на одному уроці з іншими поетами, то доцільно виділяти зазначену тему в старших класах як окремий урок.

Тема уроку: «Вивчення сучасної постмодерністської літератури в школі (на матеріалі поетичних збірок Оксани Забужко «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп» і «Новий закон Архімеда».

Мета уроку:

- Навчальна:
 - ознайомити учнів із напрямком постмодернізму в сучасній українській літературі та творчістю Оксани Забужко;
 - визначити місце постмодернізму в творчості мисткині;

- опрацювати поезію письменниці;
- удосконалити вміння учнів обгрунтовано висловлювати власні думки;
- **Корекційно-розвивальна:**
 - формувати в учнів загальнонавчальні вміння: чіткість й точність, культуру мовлення, здатність відчувати красу ідеї, методу розв'язання проблеми або задачі, критичність мислення;
- **Виховна:**
 - дотримуватися вічних цінностей народної моралі, що засвідчені у поезії Оксани Забужко;
 - виховувати в учнів почуття добра та любові до батьківщини.

Обладнання: презентація про життєвий та творчий шлях Оксани Забужко.

Тип уроку: лекція.

План і хід уроку.

- I. Вступне слово вчителя.
 1. Перевірка присутності учнів на уроці.
 2. Оголошення теми та мети уроку.
- II. Лекція вчителя.

Методика вивчення постмодерністської літератури у школі не лише знайомить учнів із принципами, формами та прийомами роботи з художнім текстом на заняттях (предметна складова), але й дозволяє сформувати у них усвідомлену мотивацію займатися вивченням постмодерністської літератури, сформулювати цілі та завдання, які можуть бути вирішені в ході навчальної діяльності (особова складова).

На початку уроку варто пригадати учням інформацію про становлення епохи постмодернізму в літературі.

Історія людства відзначена послідовною зміною безлічі культурних епох. Остання з них отримала назву епохи постмодерну.

Хронологію світового постмодерну прийнято відраховувати із середини ХХ ст., а в українській літературі найперші ознаки його з'являються в творчості письменників-вісімдесятників. Основним етапом становлення постмодерну прийнято вважати злам ХХ – ХХІ століть. Однією із основних теоретиків українського постмодерну – Т. Гундорова – навіть називає конкретну дату – 1986 р., час Чорнобильської катастрофи й зламу тоталітарної системи [16, с. 78].

Постмодернізм, будучи найпомітнішим фактом літературного процесу, охоплює різні сфери мистецтва, жанрово-тематичні блоки, типологічні спільноти, визначає еволюцію багатьох письменників сьогодення.

Цей напрям переосмислив можливості та межі людської індивідуальності. При такому баченні дійсності, коли предметом осмислення стають лише нестабільність, хаос, фрагментарність, безглуздість симуляцій, коли світ розсувається від макросвіту Всесвіту до мікросвіту, саме існування цілісної особистості має проблематичний характер.

Звертаючи увагу на попередні літературні традиції, сьогодні настала необхідність визначити місце постмодернізму в сучасній вітчизняній літературі. Розглянемо цей феномен на прикладі творчості сучасної письменниці Оксани Забужко.

Сучасна українська література не може розвиватись, не беручи до уваги інновації світової літератури, тому таке явище, як постмодернізм, є і у нашій країні. Цей напрямок виявляється у творчості сучасних письменників, серед яких – Оксана Забужко, Сергій Жадан, Юрій Іздрик, Степан Процюк та ін. Тому на сьогоднішньому уроці ми зупинимося саме на творчості поетеси Оксани Забужко.

Продовжуючи урок, почнемо детальніше знайомство з творчістю Оксани Забужко.

Мова творчості Оксани Забужко вмістила багатство всього українського словника.

Відома українська поетеса Оксана Забужко народилася 19 вересня 1960 року. Рідним містом Оксани став Луцьк, адже саме тут почалося її дитинство. Батьки майбутньої письменниці були філологами. Тата поетеси часто репресувала суспільна влада, можливо, тому Оксана так завзято бореться за справедливість та критикує політиків.

Починаючи з 1968 року, Оксана Забужко перебуває у Києві, де проживає і сьогодні. Освіту письменниця здобувала на філософському факультеті Київського державного університету ім. Т. Шевченка, там же і закінчила аспірантуру.

Ліричне натхнення до майбутньої авторки прийшло ще в далекому минулому, коли обрала тему кандидатської дисертації – «Естетична природа лірики як роду мистецтва». За своє життя Оксана Забужко самоутвердилася не тільки як поетеса, автор багатьох творів, перекладач але й як хороша викладачка. Серед предметів, які слухають її студенти, – україністика, естетика, літературна майстерність. Вона має досвід навчання в закордонних вузах, серед яких провідне місце займає Гарвардський університет.

Розглянемо, у який спосіб провідний напрямок постмодернізму втілюється у поетичному доробку Оксани Забужко.

Творчість поетеси, як представниці сучасного постмодернізму, є об'єктом багатьох досліджень відомих українських та зарубіжних критиків. Так, Р. Харчук вказує, що О. Забужко «довіряючи підсвідомості у творчості, водночас культивує раціональне ставлення до життя, порушуючи феміністичну проблему, продовжує оберігати традицію, наголошуючи на культурному контексті, не може відмовитися від ідеї опору» [70, с. 126].

У текстах письменниці знаходимо мотиви автобіографічності, оскільки значна частина її головних героїв є жінками-інтелектуалками. Авторка порушує філософські питання, але з приватної, жіночої призми бачення. Ці риси засвідчують автентизм її творчого доробку.

Усі твори Оксани Забужко насичені постмодерними мотивами. Відродження української свідомості, становлення жінки у суспільстві, національна ідентичність – це ті теми, які Оксана Забужко порушує у своїх творах. Водночас вона наполегливо відстоює права батьківщини, жінки та вільного суспільства.

Поетичні збірки Оксани Забужко «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп», «Новий закон Архімеда» відбивають ідею національної ідентичності.

Розглядаючи поезію мисткині, не можна оминати увагою твір «Мистецтво грати в шахи», де зображено алегоричний образ гри, що проектується на лейтмотив сенсу й безсенсовості історії українства. Головний образ поезії – нація як гравець в шахи, що б'ється сама із собою. До того ж – «поганий» гравець, бо його «не навчено програвати»; гравець, який послуговується лише пішаками, що їх нема надії «провести у ферзі». Він грає «на два фронти, (за білих і чорних), самим проти себе». Це, за словами О. Забужко, – «парадигма української історії». «Фронт» самих проти себе, на думку авторки, – один із виявів української ментальності, національної закомплексованості, що вимагає розв'язання.

Подеколи на загал песимістичні настрої збірки доповнюються оптимістичними нотами. У цьому контексті варто зосередити увагу на поезії «Настройка оркестру». Твір умовно можна поділити на кілька частин, перша з яких – імпресіоністське враження від хаотичного потоку звуків, що «добуваються» з музикальних інструментів. Є лише передчуття ще невідомої музики. Наступна частина – філософсько-історичного характеру, адже настройка оркестру породжує думки про історію:

« Какофонія версій! Провали! світлоти!

Відіграй, переграй, все записане витри –

Хто там ноти підсовує на пюпітри?

Хто сказав: це єдино можливі ноти?

Що, як досі тури гуляють степом?

Що, як князь Острозький прийняв латинство?

Що, як Сталін і Гітлер померли в дитинстві,

А Полтавську битву виграв Мазепа? » [23, с. 210].

Мотив «переписування історії» – один із традиційних художніх прийомів постмодерністської естетики – у цій поезії набуває не формального, а змістовного, навіть онтологічного статусу. Це своєрідна спроба моделювання іншого варіанту розвитку подій з метою осмислити втрачені (людством, нацією, конкретною особистістю) можливості. Саме тому образ «настройки оркестру» – це образ ще не реалізованої можливості, відправної часової точки, спроектований на інший, кращий вимір: «Це настройка оркестру. Це ще не поразка. Тобто все ще можна зіграти інакше» [30, с. 9].

Ще однією особливістю постмодерністського стилю письма О. Забужко є створення сюжетів творів за прототипами текстів минулих епох. Таке явище зветься інтертекстуальністю. Отже, інтертекст у мистецтві постмодернізму є основним способом побудови тексту. Він полягає в тому, що твір будується з цитат інших текстів. Лінгвістичні механізми інтертекстуальності полягають у відтворенні в тексті елементів ранніх творів через цитування, ремінісценції, алюзії, повторювання образів («вічні образи») прийом «текст у тексті», наслідування, пародіювання і т.д.

Наприклад, можна спостерігати багато поезій, присвячених прекрасній дівчині Офелії (Офелія і «мишоловка»; «Монолог Офелії»; «Офелія – Гертруді»), яка є головною героїнею драматичного твору У. Шекспіра «Гамлет». Звідси виділяємо один з основних мотивів лірики Оксани Забужко – «вічно жіноче» питання, якому поетеса присвятила чимало творів. Центральним у таких поезіях є, звичайно, мотив кохання. Слово «кохання», у інтерпретації поетеси, є «вищим», найдорожчим за будь-які інші слова («Коханий! – я пишу це слово навпрошки...»)[20, с. 124]. Закохані герої у її творах уявно переносяться у світ, де вони разом, «де не буває доль несправджених, і де не знають мовчазної музики... у світ, де все склалось так, як мало скластися» («В якомусь світі я була з тобою») тощо [20. С.125].

Кохання в поезії Оксани Забужко завжди супроводжується почуттям болю, самотності. Саме цей стан поглиблюють використані поетесою прийоми персоніфікації пейзажів, естетизації деталей і предметів побуту: «Вечоріли шибки, осяйні і печальні» («Жінка з цитринами»). Ці мотиви є характерними для інтимної лірики поетеси, яка переважно індивідуально-психологічна, але вирізняється глибиною філософського змісту.

Одним із яскравих свідчень інтертекстуальності поезії Оксани Забужко є поема-монолог «Клітемнестра», яка побудована на античному міфі, трилогії Есхіла «Орестея» та драматичній поемі Лесі Українки «Кассандра». Це можна побачити одразу ж на початку поеми, де маємо епіграф «...Ти, правда, і не жінка» [24, с. 38]. Авторка змінює класичний сюжет, тобто по-новому його трактує, переміщуючи другорядну героїню на перший план, де від її імені розгортаються події.

Ще однією особливістю постмодерністського письма є висунуті високі вимоги до митця – аж до відмежування від навколишнього життя. Значний пласт поезії Оксани Забужко становлять тексти, у яких утілюються мотиви творчості і постає образ митця. Вона вважає, що митець тоталітарного суспільства постійно стоїть перед вибором – безпринципності чи вірності своєму творчому покликанню. Такі мотиви притаманні численним поезіям Оксани Забужко («Цей чоловік вродився з дерева...», «Відлопотиш дощами за ворота», «І двері розчахнулись...», «Диптих 1986 року» та ін.).

Художньо інтерпретуючи філософські мотиви, Оксана Забужко проводить вектор до проблем сьогодення, моделює різні ситуації, застерігає, провокує, грається зі словом, відкриває істини.

Найбільш глибоко проблема вибору втілена у вірші «Феєрія про диригента свічок», ключовий образ якої дав назву збірці «Диригент останньої свічки».

Авторка стверджує, що митець тоталітарного суспільства завжди опиняється перед непростим вибором – між зрадою власним переконанням та вірністю своєму творчому покликанню. Свій вибір на користь усамітненої

боротьби із абсурдністю світу здійснює Диригент Останньої Свічки, який в контексті вірша набуває рис богоподібного творця-деміурга, офіруючи творчим покликанням задля духовного порятунку свого народу.

Оксана Забужко порушує проблему одвічного конфлікту натовпу й митця, «сірої» юрми та активної особистості, не здатної зрости до усвідомлення величної місії поета. Внутрішній конфлікт «Феєрії...» будується на конфлікті двох світів – світ творчості (художньо втілюється через образну символіку «живого» світла – «*світіння сухе і гаряче*», «*бризки іскор*») протистоїть світу приземлено-матеріальному, який репрезентований негативно забарвленими образами «липких і випадкових усмішок», зали, «*де люди дрімають над власним життям*», голосів що «*шелестять у пільмі, як банкноти*», «*тлустих платтів*», «*заспаних лиць*», «*застояних мізків*» [21, с. 102].

Цей конфлікт увиразнюється і через протиставлення живого, але слабкого світла свічки, що несе символічний відтінок очищення, виконуючи свою пурифікаційну функцію («*О, я чую – сповзають з лица всі усмішки липкі й випадкові, як під натиском пальців нагар, що знімають зі свіч*») [39, с. 36], та ефектного зовнішнього, але «порожнього», «штучного» сяйва бенгальських вогнів [51, с. 27].

Отже, ключовими постмодерними моментами у поезії Оксани Забужко є національна ідентичність та гендер. Поетеса є сучасною постмодерною авторкою, яка є наслідуванням для багатьох. Її думки, викладені на папері, та життєвий шлях надають стимулу до боротьби за національну ідентичність та відстоювання права жінки у сучасному суспільстві.

III. Підведення підсумків уроку.

Отже, освітній та виховний потенціал художніх текстів Оксани Забужко полягає не тільки в тому, що вони відображають у собі найбільш значущі риси естетики постмодернізму. Твори письменниці порушують проблеми становища людини в навколишньому світі. Авторка інтерпретує сьгоднішні події в руслі життєвих цінностей нового часу.

IV. Домашнє завдання.

Опрацювати теоретичний матеріал, який стосується напрямку постмодернізму в українській літературі та детально ознайомитися із біографією Оксани Забужко. Прослідкувати, як риси постмодернізму відображаються у поетичному доробку письменниці.

Отже, вчителю на уроках української літератури необхідно прагнути не тільки до формування нових – літературознавчих компетенцій, пов'язаних з аналізом та інтерпретацією тексту, але й виховувати у школярів естетичний смак з урахуванням загальнолюдських цінностей, вчити їх орієнтуватися у всьому різноманітті сучасної літератури та відрізняти гідні твори сучасних письменників.

Сучасному школяреві слід знати найяскравіших представників українського постмодернізму, серед яких Оксана Забужко займає провідне місце. Вона є повноправною учасницею і творцем сучасного літературного життя на Україні, адже пише життєздатні та естетично значущі тексти, зосереджуючи свою увагу на важливих проблемах сьогодення. Її твори заставляють не лишень подивитися на світ іншими очима, але й багато чого переосмислити як у своєму житті, так і в долі нації.

Висновки до V розділу

На сьогодні вітчизняною методичною наукою визнається необхідність організації в школі вивчення особливостей новітнього етапу у вітчизняному літературному процесі, який не тільки відображав би у собі основні концептуальні позиції нової літератури, але й мав би обґрунтоване освітнє значення.

Філософська та естетична програма постмодернізму є найбільш затребуваною в культурному просторі сучасного постіндустріального суспільства. Найважливіша естетична функція постмодернізму полягає в тому, що він прагне підбити підсумки розвитку цивілізації і показати, в якій точці буття людство перебуває сьогодні.

Постмодернізм відкрив для української літератури другої половини ХХ століття нові горизонти, допоміг подолати творчу кризу. Подальший розвиток ситуації постмодерну у вітчизняній літературі буде пов'язано, як вважають деякі вчені, зі зміцненням його позицій, у тому числі і через поєднання з художньою традицією реалізму. Тому вивчення особливостей української постмодерної літератури в контексті шкільного курсу новітньої української літератури може вважатися обґрунтованим та методично виправданим.

Творчість постмодерної письменниці Оксани Забужко важлива для сучасного учня, адже вона формує його життєві орієнтири. Вивчення текстів поетеси у загальноосвітній середній школі об'єднують із творами інших поетів, що, на нашу думку, є неприпустимим.

Апробована система уроків та позакласних занять на зазначену тему дозволяє вивести викладання на більш високий науковий рівень і досягти значної ефективності процесу навчання. Варто виробити у школярів уявлення про постмодернізм як культурний феномен і провідний художній метод новітньої вітчизняної словесності, що забезпечує взаємозв'язок світового та українського мистецтва; виховати читача, що орієнтується у різноманітті сучасних художніх текстів, здатного оцінювати їх з естетичних та літературознавчих позицій.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі звертаємо увагу на поетичний світ однієї із найяскравіших представниць постмодерного напрямку – Оксани Забужко –

через аналіз тематики, художніх образів та провідних мотивів її книг «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп» і «Новий закон Архімеда».

Оксана Забужко є відомою українською сучасною письменницею, публіцисткою, філософінею, критикинею. Авторка пише рідною мовою про українське суспільство та його становлення на шляху відродження.

Проаналізувавши поетичні збірки письменниці, ми з'ясували, що Оксана Забужко у своїх віршах розкриває усю різноманітність людських емоцій. Твори мисткині приваблюють читачів своєю відвертістю та оригінальністю. Поезія авторки у ліричному напрямку описує художній світ на засадах української ментальності. У кожному вірші з описуваних збірок Оксана Забужко пише про те, що відчуває. Екзистенційне буття людини та буття нації як екзистенційна проблема – основні питання, артикульовані у збірках Оксани Забужко.

Основними мотивами збірок поезій Оксани Забужко є жінка, місце поета в сучасному суспільстві, мова та поетичне слово, війни, катаклізми, Чорнобильська тема. Особливої уваги заслуговує питання інтертекстуальності у віршах письменниці, що є особливістю її ідіостилю.

Вірші О. Забужко насичені художніми явищами – епітетами, метафорами, порівняннями, риторичними окликами та запитаннями. І, звичайно, спільним у всіх збірках поезій Оксани Забужко є її любов до життя, до вільної України та до усіх жінок планети.

Оксана Забужко – одна із поетес української постсучасності. Її творчість, пройнята важливими екзистенційними проблемами, уводить український літературний текст у світовий контекст. Творчість письменниці відома не тільки в Україні, а й за кордоном: письменниця вводить український літературний текст у світовий контент. Поетичний доробок Оксани Забужко відкриває нову, невідому досі систему образів та символів.

Всі статті й книжки цієї авторки так чи інакше, прямо чи опосередковано – про українську національну ідентичність і українську ідею.

П'ятий розділ магістерської роботи присвячений аналізу методики вивчення сучасної постмодерністської літератури в 11 класі школи на прикладі творчості Оксани Забужко.

Постмодернізм – світоглядно-мистецький напрям, у якому активно працює чимало сучасних українських письменників, серед яких провідне місце належить Оксані Забужко.

На вивчення творчості Оксани Забужко у навчальній програмі та методичних рекомендаціях щодо організації навчально-виховного процесу в 2018/2019 навчальному році не виділяється окремих годин, хоча її прізвище згадується серед письменників, що належать до сучасної української літератури.

Вважаємо, що учням 11 класу можна запропонувати тему, пов'язану із висвітленням поетичного світу нашої авторки, що ми і робимо у нашому науковому дослідженні.

Отже, як засвідчує матеріал магістерської роботи, проаналізовані поетичні збірки письменниці, Оксана Забужко – справжня патріотка, людина з великої літери. Вона, як справжній воїн, відстоює інтереси не лише жінки, але й своєї Батьківщини.

Поезія авторки наповнена яскравістю та неповторністю поєднання тексту. Оксана Забужко – одна з небагатьох сучасних авторок, хто не боїться висловити власну думку та подати текст прозоро.

Отже, Оксана Забужко – видатна сучасна письменниця, гідна представниця української літератури у світовому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В. П. Апологія модерну : обрис ХХ віку / В. Агеєва. К. : Грані-Т, 2011. 408 с.
2. Агеєва В. П. «Світ, як він є, – не для нас, але сам собою...» [Електронний ресурс] : [рецензія] / В. П. Агеєва // Після

- постмодернізму? : збірник / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ, 2012. С. 8–33. – Рец. на кн.: Друга спроба / О. Забужко. – Режим доступу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10934> (дата звернення: 26.09.21). – Назва з екрана.
3. Андріяшик, О. Оксана Забужко: «Пишу для таких, як сама» [Текст] / О. Андріяшик // *Літературна Україна*. 2010. 6 трав. С. 7.
 4. Анісімова Н. П. Історія як «мистецтво грати в шахи» в ліриці Оксани Забужко [Електронний ресурс] / Н. П. Анісімова // *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2014. № 2. С. 6–16. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2014_2_3 (дата звернення: 26.09.21). – Назва з екрана
 5. Анісімова Н. П. «...Все іще можна зіграти інакше...» [Електронний ресурс] : театралізований «світ навиворіт» у поезії Оксани Забужко / Н. П. Анісімова // *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Філологічні науки. Миколаїв, 2014. № 4 Вип. 4.14. С. 7–12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2014_4 (дата звернення: 26.09.21). – Назва з екрана.
 6. Біберова, Г. Месниця? Зрадниця? Феміністка? Міф про Клітемнестру в поезії Оксани Забужко [Текст] / Г. Біберова // *Слово і Час*. 2006. № 6. С. 53–63.
 7. Болюк, О. Покращити наш світ : урок-психологічне дослідження за повістю О. Забужко «Казка про калинову сопілку» в 11 класі [Текст] / О. Болюк // *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 4. С. 46–50.

8. Борисюк І. Міф творення в поезії Оксани Забужко [Електронний ресурс] / І. Борисюк // *Мандрівець*. 2015. № 1. С. 57–61. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mandriv_2015_1_13 (дата звернення: 26.03.18). – Назва з екрану.
9. Ваверчак Н. Ткаля, що тче національну пам'ять [Текст] : [презентація книги «З мапи книг та людей»] / Н. Ваверчак // *День*. 2013. 12 лют. С. 12.
10. Вакуленко С. Ушкалов Л. Клим Ганкевич та його «Нариси слов'янської філософії» // *Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Нова серія. Т.6 X*. 1998 145-152 С.
11. Вісич О. Поезія Оксани Забужко «Задзеркалля: пані Мержинська»: драматизація метатексту [Електронний ресурс] / О. Вісич // *Волинь філологічна: текст і контекст : зб. наук. пр. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т філології та журналістики ; [редкол.: Г. Л. Аркушин та ін.]*. Луцьк, 2016. Вип. 22 : Універсум Лесі Українки. С. 391–399. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/12660> (дата звернення: 29.09.21). – Назва з екрану.
12. Голобородько Я. Психологізм... Епатажність... Феєричність...: Новітні тенденції української прози: Оксана Забужко та Юрій Винничук [Текст] / Я. Голобородько // *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2006. № 2. С. 88–98.
13. Голобородько Я. Між романом та есеєм. Оксана Забужко [Текст] / Я. Голобородько // *Українська мова та література*. 2009. Ч. 9 (бер.). С. 6–7.
14. Голобородько Я. Сексментальна траєкторія Оксани Забужко [Текст] / Я. Голобородько // *Слово і Час*. 2009. № 12. С. 74–79.

15. Грачова Т. Феномен поетичного мислення О. Забужко у контексті постмодерного літературного простору / Т. Грачова // *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, культури та спорту України, Держ. вищ. навч. закл. «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2011. Вип. 16. С. 84–86.
16. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Тамара Гундорова. К. : Критика, 2005. С. 78
17. Дмитренко Н. Жінки при владі стають стовпами репресивної системи поневолення [Текст] / Н. Дмитренко // *Україна молода*. 2014. 28-29 берез. С. 21.
18. Дорошук Н. П. «Кассандра» Лесі Українки – «Клітемнестра» Оксани Забужко: спроба діалогу / Н. П. Дорошук // *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. Серія : Філологічні науки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: М. В. Моклиця та ін.]. Луцьк, 2012. № 12 : Філологічні науки : Літературознавство. С. 35–40.
19. Жук О. Секрети Забужко [Текст] : [відома письменниця презентувала сімейну сагу про любов і бойові стежки УПА] / О. Жук // *Україна молода*. 2009. 25 груд. С. 2.
20. Забужко О. «Травневий іній»: збірка поезій / О. Забужко. К.: Факт, 1985. 124 с.
21. Забужко О. С. Диригент останньої свічки : поезії / О. С. Забужко. Київ : Рад. письменник, 1990. 144 с.
22. Забужко О. С. Автостоп [текст] : поезії / О. С. Забужко. К. : Український письменник, 1994. 95 с.
23. Забужко О. С. Новий закон Архімеда : вибр. вірші / О. С. Забужко. Харків : Акта, 2000. 250 с.

24. Забужко О. Апологія поезії в кінці ХХ ст. // Хроніки від Фортінбраса : вибрана есеїстика 90-х / О. Забужко. К. : Факт, 2001. С. 32–48.
25. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу / Оксана Забужко. К. : Факт, 2001. – 160 с.
26. Забужко О. Дар маргінальності / О. Забужко // Березіль. 2003. № 3–4. С. 144–156.
27. Забужко О. Інопланетянка: Нефантастична повість // Сестро, сестро / О. Забужко. Київ : Факт, 2003. С. 136–228.
28. Забужко О. Друга спроба : вибране / О. Забужко. К. : Факт, 2005. –317 с.
29. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій / О. Забужко. К. : Факт, 2007. 640 с.
30. Забужко О. Книжка має стільки версій, скільки людей її прочитало... [Текст] / О. Забужко // *Демократична Україна*. 2010. 2 квіт. С. 19.
31. Забужко О. Країну врятують конструктивні громадянські рухи знизу [Текст] / О. Забужко // *День*. 2012. 26-27 жовт. С. 21.
32. Забужко О. Вчімося самозахиститися [Текст] // *Демократична Україна*. 2014. 17 січ. С. 11.
33. Забужчин «Ангел» : Письменниця отримала у Польщі престижну премію за «Музей покинутих секретів» [Текст] // *Україна молода*. 2013. 22 жовт. С. 3.
34. Залізняк Б. Оксана Забужко: «Виграють ті, хто скерований на стаєра» [Текст] / Б. Залізняк // *Слово Просвіти*. 2014. 18-24 верес. (ч. 37). С. 9.
35. Зборовська Н. Психологія і літературознавство / Н. Зборовська. К. : Академвидав, 2003. С. 390.
36. Зозуля О. Багатокомпонентні оказіоналізми в поезії Оксани Забужко [Електронний ресурс] / О. Зозуля // *Мовні і*

- концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. Київ, 2010. Вип. 30. С. 419–423. – Режим доступу: http://philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2010_30/419_423.pdf (дата звернення: 26.09.21). – Назва з екрана.
37. Інтерв'ю з О. Забужко // *Жінка як текст* : Е. Андієвська, С. Павличко, О. Забужко; фрагменти творчості і контексти / Упор. Л. Таран. К. : Факт, 2002. С. 190–198.
38. Карабльова О. Сексуальність як вияв самотності у прозі Оксани Забужко / О. Карабльова // *Слово і Час*. 2003. № 7. С. 76–83.
39. Карякіна А. Оксана Забужко : «Мене вже давно сонячна система не влаштовує. А ви мене хочете Януковичем злякати?» [Текст] / А. Карякіна // *Країна*. 2011. № 31. С. 36–42.
40. Кизима Т. П. Мовний образ часу в поезії Оксани Забужко [Електронний ресурс] / Т. П. Кизима // *Матеріали студент. наук. конф. філол. ф-ту «Спочатку було слово», 18 квіт. 2006 р., м. Харків. Харків, 2006. С. 33–34. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/6177> (дата звернення: 22.03.18). – Назва з екрана.*
41. Кизима Т. Взаємодія концептів Світове Дерево і Людина в поетичній мові Оксани Забужко [Електронний ресурс] / Т. Кизима // *Лінгвістичні студії* : зб. наук. пр. / Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2011. Вип. 22. С. 277–281. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_22_57 (дата звернення: 26.09.21). – Назва з екрана.
42. Кизима Т. Демоніми як виразники концепту жінка в поетичній мові Оксани Забужко [Електронний ресурс] / Т. Кизима // *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології. Київ, 2011.

- Вип. 36. С. 423–427. – Режим доступу:http://philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptuali_2011_36/423_427.pdf (дата звернення: 26.03.18). – Назва з екрана.
43. Кіліна О. В. Біблійні мотиви в поезії Оксани Забужко [Електронний ресурс] / О. В. Кіліна // II Всеукр. студент. наук.-практ. конф. «Пріоритети сучасної філології: теорія і практика» : [збірник матеріалів]. Полтава, 2009. С. 103–105. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/4228> (дата звернення: 22.09.21). – Назва з екрана.
44. Клименко В. Книжки-скандали і книжки-цукерки [Текст] / В. Клименко // *Культура і життя*. 2010. Черв. (№ 18-22). С. 12.
45. Корольова В. В. Кольорова синестезія в поезіях Оксани Забужко [Електронний ресурс] / В. В. Корольова // *Лексико-граматичні інновації у сучасних слов'янських мовах* : VI Міжнар. наук. конф. (Дніпропетровськ, 22–23 квіт. 2013 р.) / укл. Т. С. Пристайко. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 135–137. – Режим доступу: <http://uapryal.com.ua/wpcontent/uploads/2013/04/Innovatsii-2013.pdf#page=135> (дата звернення: 23.09.21). – Назва з екрана.
46. Косинська Ю. Оксана Забужко : Без інтелектуального хребта будемо бабратися в тому самому болоті [Текст] / Ю. Косинська // *Україна молода*. 2009. 4 верес. С. 18–19.
47. Коскін В. Поезію можна писати в тюрмі і злиднях, а проза потребує громадянського суспільства [Текст] / В. Коскін // *Демократична Україна*. 2010. 4 черв. С. 17.
48. Куриленко О. «Українців привчили жити окремо від держави» [Текст] / О. Куриленко // *Країна*. 2011. № 50. С. 14–16.

49. Лавринович Л. Б. Вивчення поетичної творчості О. Забужко у вищій школі [Електронний ресурс] / Л. Б. Лавринович // *Проблеми педагогічних технологій* : зб. наук. пр. Луцьк, 2010. Вип. 1. С. 155–160. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/7669> (дата звернення: 23.09.21). – Назва з екрана.
50. Левчук Ю. О. Міфологізм як метод інтерпретації античного сюжету у творчості Лесі Українки та Оксани Забужко / Ю. О. Левчук // *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. Серія: Філологічні науки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: М. В. Моклиця та ін.]. Луцьк, 2012. № 12: Філологічні науки : Літературознавство. С. 77–82.
51. Лимаренко, Т. Лірична героїня прози Оксани Забужко: психоаналітика образу [Текст] / Т. Лимаренко // *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2005. № 31 (листоп.). С. 25–31.
52. Лобовик І. Диригент останньої свічки : [рецензія] / І. Лобовик // *Вітчизна*. 1992. № 2/3. С. 149–154. – Рец. на кн.: *Диригент останньої свічки* / О. Забужко.
53. Міняйло Т. Поетична творчість Оксани Забужко / Т. Міняйло // *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень* / М-во освіти і науки України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Наук. т-во студентів і аспірантів. Луцьк, 2011. Т. 2. С. 47–48.
54. Офіційна сторінка Оксани Забужко // <http://zabuzhko.com/ua/poetry/duptyx.htm>
55. Павлюк П. «Мене сестриця з світу згубила...» : Фольклорна основа «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко [Текст]

- / П. Павлюк // *Українська мова та література*. 2007. Ч. 2-4. С. 68–70.
56. Пахаренко В. Постмодерн / Василь Пахаренко // *Укр. мова та л-ра*. 2001. Ч. 29 (237–240). С. 75–80
57. Пашник О. Трансцендентність як основа буття в ліриці О. Забужко [Електронний ресурс] / О. Пашник // *Вісник Запорізького нац. ун-ту*. Філологічні студії. Запоріжжя, 2001. № 4. С. 102–106. – Режим доступу: <https://bit.ly/2pF7BHR> (дата звернення: 22.09.21). – Назва з екрана.
58. Рижкова Г. Жанрова природа прозопису Оксани Забужко [Текст] / Г. Рижкова // *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 3. С. 28–32.
59. Руженцев, С. Непольові дослідження сестринських взаємин [Текст] / С. Руженцев // *Літературна Україна*. 2003. 20 берез. С. 5.
60. Савченко О. Міфологічне прочитання повісті Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку» [Текст] / О. Савченко // *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2007. № 32 (листоп.). С. 33–39.
61. Сковорода Г. Повне зібрання творів. У 2 томах. К. Наукова думка. 1973. Т1. 532 С.
62. Скуратівський В. Нельотна погода. Замість передмови та замість монографії [Передмова до книги О. Забужко. Сестро, сестро] // *Сестро, сестро* / В. Скуратівський. К. : Факт, 2003. С. 5–19.
63. Таран Л. Жіночий простір: витворення цілісності : «Інопланетянка» Оксани Забужко [Текст] / Л. Таран // *Березіль*. 2005. № 12. С. 165–176.
64. Таран Л. Секрети не музейних таємниць [Текст] / Л. Таран // *Українська культура*. 2010. № 1-4. С. 30–31.

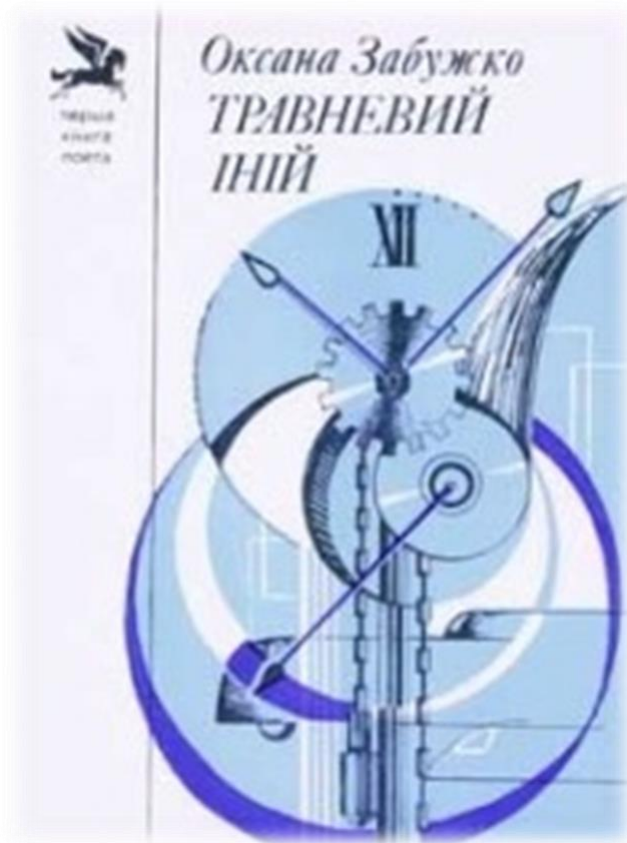
65. Терен Т. Під крилом «Ангелуса» [Текст] / Т. Терен // *Слово Просвіти*. 2013. 24-30 жовт. (Ч. 42). С. 15.
66. Терещенкова Т. Оксана Забужко: «Я вбираю в слова те, що витає в повітрі» [Текст] / Т. Терещенкова // *Березіль*. 2007. № 3-4. С. 151–169.
67. Ткач Л. Літературно-писемна традиція як джерело лексико-стильових інновацій Оксани Забужко [Текст] / Л. Ткач // *Урок української*. 2003. № 8-9. С. 20–23.
68. Томак М. Роман про кризу класичної фізики. Оксана Забужко представила «Музей покинутих секретів» [Текст] / М. Томак // *День*. 2009. 29 груд. С. 1.
69. Улюра Г. ЛітАкцент – світ сучасної літератури (uk-UA).
70. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: Постмодерний період : [навч. посіб.] / Р. Б. Харчук. – К.: Академія, 2008. с. 141
71. Хода Г. Феномен жіночої прози в сучасній українській літературі [Текст] / Г. Хода // *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2011. № 2. С. 30–35.
72. Цимбалюк М. Ткаля національної пам'яті [Текст] / М. Цимбалюк // *Слово Просвіти*. 2013. 21-27 лют. (Ч. 8). С. 13.
73. Шаф О. Лірика Оксани Забужко: альтернативна культурна версія / О. Шаф // *Дивослово*. 2015. № 6. С. 47–51
74. Шерех Юрій. Третя сторожа: Література. Мистецтво. Ідеології. К. Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1993. 59 с.
75. Шпенглер О. История мировой цивилизации: Философский анализ. К., 2002. 147 С.

ДОДАТКИ

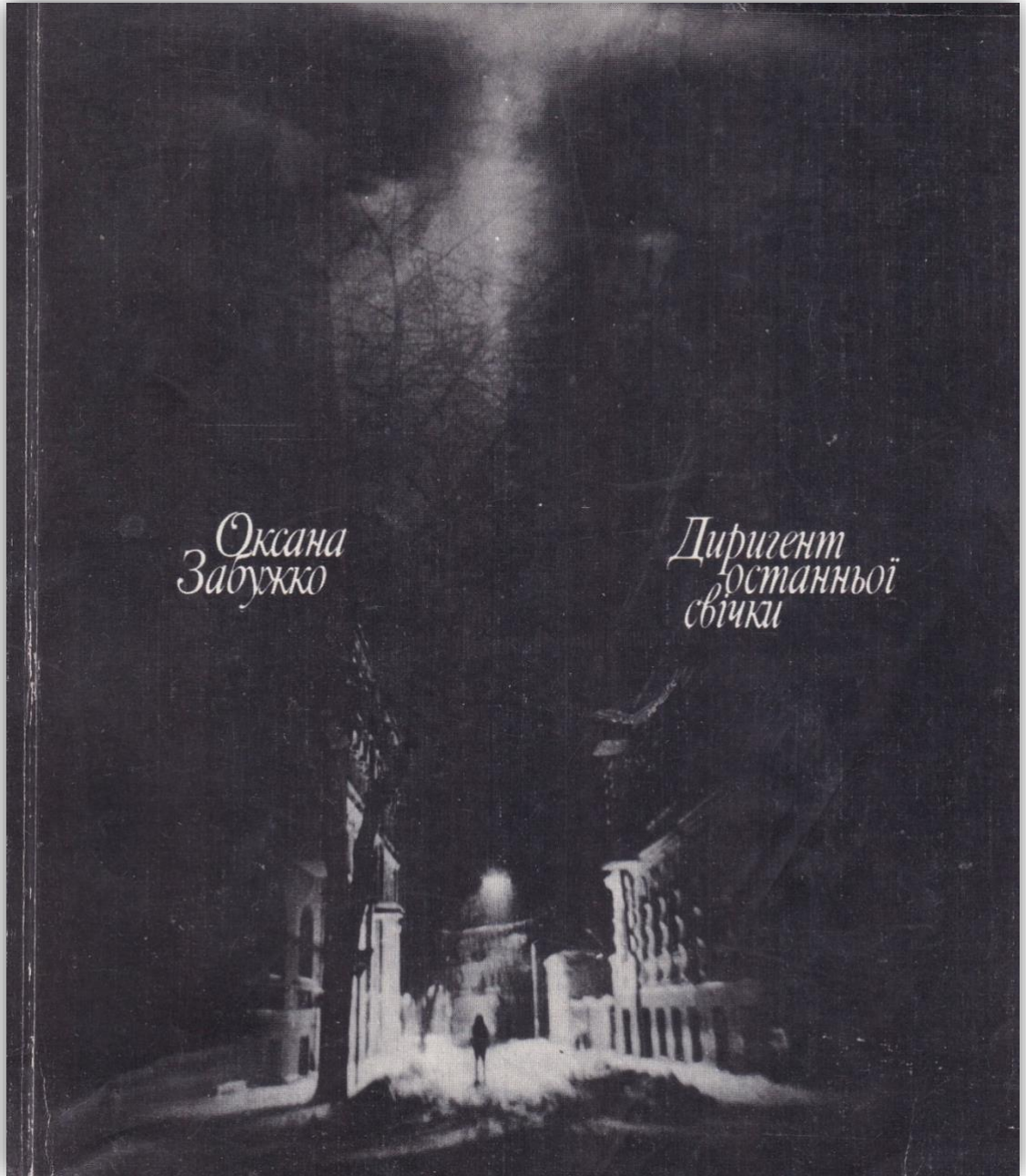
Додаток 1. Оксана Забужко

Додаток 2. Збірка «Травневий іній»

Додаток 3. Збірка «Диригент останньої свічки»

Додаток 4. Збірка «Автостоп»

Додаток 5. «Новий закон Архімеда»

Додаток 6. Вірші із збірок Оксани Забужко.

Із книжки «Травневий іній» (1985)

Іронічний ноктюРН
 «Відлопотиш дощами за ворота...»
 «Цей чоловік...»
 «В якомусь світі я була з тобою...»

Із книжки «Диригент останньої свічки» (1990)

Визначення поезії
 Ars Poetica. «Подражаніє» П. Верлену
 Феєрія про диригента свічок
 Пам'яті «проклятих поетів»
 Голосом вісімдесятих
 Портрет К. М. Грушевської в юності
 Прип'ять. Натюрморт
 «...І солод слів, і холод сліз...»
 Перед світом
 «Квітневий Хрещатик — мов крига скресає...»
 Про рукостискання
 Коментар до дій Св. Апостолів
 «Бірнамський ліс не йде на Дунсінан...»

Із книжки «Автостоп» (1994)

Лист із дачі
 Крим. Ялта. Прощання з імперією
 Зворотня адреса, або поема проводу
 Вступ до естетики пози
 Попелюшка
 Клітемнестра
 Задзеркалля. Пані Мержинська
 «Од такої тоски...»
 Два трансатлантичні сонети
 Пробудження
 «Коханий!» — я пишу це слово навпрошки...»
 Розмова
 «І двері розчахнулись...»
 Прощання між зірок

Із книжки «Новий закон Архімеда» (2000)

Ad Nominem
 Сізіф
 Ars Critica
 Теорема

Постскриптум
 Три вірші з роману «Польові дослідження з українського сексу»
 У вагоні метро
 Like A Camel, Like A Weasel, Like A Whale
 Джаз по-італійськи
 Новий закон Архімеда

Додаток 7. Нагороди та премії Оксани Забужко

- 1997 — Літературна премія Global Commitment Foundation (США) — за вірші з книжки «A Kingdom Of Fallen Statues».
- 1997 — Премія Фондації Ковалевих (США) — за повісті «Інопланетянка» та «Я, Мілена».
- 2002 — Літературний грант Фонду Мак-Артура (США).
- 2008 — Перша премія з літератури Союзу Українок Америки — за «Notre Dame d'Ukraine».
- 2008 — Премія Міжнародної Фондації Омеляна й Тетяни Антоновичів (США) — за «Notre Dame d'Ukraine».
- 2008 — Гран-прі Всеукраїнського рейтингу «Книжка року-2008» — за «Notre Dame d'Ukraine».
- 2009 — Орден Княгині Ольги III ступеня за вагомий особистий внесок у справу консолідації українського суспільства, розбудову демократичної, соціальної і правової держави та з нагоди Дня Соборності України.
- 2010 — 1 місце у Всеукраїнському рейтингу «Книжка року-2010» в номінації «Красне письменство» — за «Музей покинутих секретів».
- Трикратний лауреат премії журналу «Корреспондент» «Краща українська книга року» — за «Let My People Go» (2005), «Notre Dame d'Ukraine» (2008) та «Музей покинутих секретів» (2010).
- 2012 — Відзнака «Золотий письменник України».
- 2013 — Літературна премія Центральної та Східної Європи «Ангелус» (Польща) — за «Музей покинутих секретів».
- 2015 — Лауреат Всеукраїнської премії «Жінка III тисячоліття» в номінації «Рейтинг».
- 2018 — Відзнака Блаженного Священномученика Омеляна Ковча.
- 2019 — Національна премія України імені Тараса Шевченка за книгу «І знов я влізаю в танк...».
- 2020 — Премія Women In Arts.
- 2020 — Премія «Книга року ВВС» за книгу «Планета Полин» (видавництво «Комора»).